https://jas.ui.ac.ir/?lang=en

Journal of Applied Sociology
E-ISSN: 2322-343X
Vol. 38, Issue 1, No.105, 2027, pp 71-98
Received: 31.01.2026 Revise Date: 25.05.2026 Accepted: 10.06.2026

Research Paper

Discourse Analysis of Thirdspace: Urban Space as a Spatial-Political Resistance in Chile and Iran

Pegah Kheirollahi
Ph.D. candidate in Economic Sociology and Development, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Isfahan, Isfahan, Iran
Pegah.kheirollahi@ltr.ui.ac.ir

Hamid Dehghani*
Assistant professor, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Isfahan, Isfahan, Iran
h.dehghani@ltr.ui.ac.ir

Mehri Shams Ghahfarrokhi
Associate professor, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Isfahan, Isfahan, Iran
m.shams@ltr.ui.ac.ir

Introduction

Thirdspace represents a locus of power and resistance within urban protests. As Soja (1996) explains, the first space refers to the material and physical dimensions of space, while the second space concerns the social comprehension of those material dimensions. The third space, however, emerges as a site where everyday urban discipline is deconstructed and reconstructed. It is not merely a spatial struggle, but a discursive construction shaped by protesters, who dismantle the spatial discipline of daily life in order to articulate their political and economic demands. In this sense, Thirdspace becomes a discursive counter-construction against the hegemonic political discourse of the state. As Wodak (2009) emphasizes, discourse is not confined to abstract ideas; it also encompasses actions rooted in discourse that reproduce and transform it. In recent years, diverse urban protests—such as the Yellow Vest movement, the Chilean Spring, and the Gezi Park protests—have demonstrated converging Thirdspace discourses. This study was based on an examination of the Thirdspace discourse in two urban protests: the 2019 protests in Chile and Iran.

Materials & Methods

Edward Soja (1996) conceptualized Thirdspace as a space of resistance against both the physical aspects of space and their social comprehension, enabling the construction of new urban realities. This idea draws inspiration from Lefebvre's (1991) notion of the right to the city, but as Merrifield (2013) argues, it particularly concerns marginalized citizens overlooked by the state. In urban protests, Thirdspace functions as a discursive tool for politically and economically excluded citizens to express their discontent spatially. Protesters occupy streets while simultaneously mobilizing through the internet and social media, extending urban space into virtual domains. Tufekci (2017) highlights how digital platforms reshape the rules of urban protest. Moreover, recent movements have increasingly embraced nonviolent strategies; as Chenoweth and Stephan (2011) contend, nonviolent struggles allow protesters to sustain everyday life alongside street activism. Touraine (2019) views protest as a means of reclaiming political subjectivity, while Melucci (1998) emphasizes its role in challenging hegemonic codes. Dikec (2015) further argues that urban space itself becomes a subject within protest. In Thirdspace, space is not merely a backdrop, but a central element of discursive construction. This research employed historical discourse analysis as developed by Ruth Wodak (2001, 2009). The method identified the core logical arguments of discourse, as well as the action patterns, strategies, and fields in which actions occur as part of discursive processes. Textual data and intertextualities within

* Corresponding author

How to cite: Kheirollahi, P., Dehghani, H., & Shams Ghahfarrokhi, M. (2027). Discourse analysis of thirdspace: Urban space as a spatial-political resistance in Chile and Iran. *Journal of Applied Sociology, 38*(1), 71-98. https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

2322-343x / © University of Isfahan
This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

historical contexts served as the primary sources of analysis.

Discussion of Results & Conclusion

The results of the research indicated that the Thirdspace discourse of both the 2019 protests in Chile and Iran was based on 3 main topoi: the topos of hope and respect, the topos of political subjectivity, and the topos of justice and inclusiveness. The most significant forms of spatial activism in these movements were rooted in street occupation and included carnivalistic activism, cyber-rhizomatic activism, symbolic activism, and vandalistic activism.

These topoi were also reflected in the action patterns. Carnivalistic actions embodied the topos of hope and respect grounded in a sense of joy and civil behavior. In contrast, vandalistic actions represented the topos of justice and inclusiveness, expressing outrage over being ignored and demanding inclusion in urban policymaking. Symbolic actions represented the topos of political subjectivity and the demand to have an effective role in macro-level policymaking. Cyber-rhizomatic actions provided a new context for expressing political subjectivity by combining street presence with social media mobilization.

Within these movements, the Thirdspace discourse functioned as the critiques of the economic model and the neglect of protesters' demands in policymaking. These critiques were articulated spatially in urban space, disrupting the discipline of everyday urban life to expose economic and political grievances. Despite differences in economic and political structures, the Thirdspace discourse in both protests was remarkably similar. In Chile, a democratic society, neoliberal economic policies were the main cause of social dissatisfaction, whereas in Iran, a non-democratic society, austerity economic policies were the primary driver of protests. Notwithstanding these differences, urban space became the central arena. Given these similarities, it could be argued that urban protests are becoming increasingly convergent on a global scale.

Keywords: Urban Protests, Thirdspace, Spatial Activism Pattern, Discourse, Topoi, Chile, Iran.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

جامعه‌شناسی کاربردی

سال سی و هشتم، شماره پیاپی (۱۰۵)، شماره اول، ۱۴۰۶، ص ۷۱-۹۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۱۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۰

مقاله پژوهشی

تحلیل گفتمان فضای سوم؛ فضای شهری به عنوان عرصه مقاومت فضایی- سیاسی در شیلی و ایران

پگاه خیراللهی، دانشجوی دکترای گروه علوم اجتماعی، دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
pegah.kheirollahi@ltr.ui.ac.ir

حمید دهقانی*، استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
h.dehghani@ltr.ui.ac.ir

مهری شمس قهفرخی، دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
m.shams@ltr.ui.ac.ir

چکیده

گفتمان فضای‌سوم طی سال‌های اخیر در اعتراضات در جوامع مختلف مشابهت‌های زیادی پیدا کرده است. پژوهش کنونی با هدف مطالعهٔ تاریخی ـ تطبیقی گفتمان فضای سوم در دو اعتراضات شیلی و اعتراضات آبان‌ماه ایران انجام شده است که هر دو در سال ۱۳۹۸ رخ داد. این پژوهش با روش تحلیل گفتمان تاریخی انجام شده که توسط وداک ارائه شده است. منابع تحقیق، مجموعه‌ای از منابع دست اول و دوم اعم از روزنامه‌ها و ژورنال‌های خبری و پژوهش‌های دانشگاهی بود. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که سه توپوی اصلی گفتمان این دو اعتراض شهری یعنی توپوی تغییر و کرامت، سوژگی سیاسی و دربرگیرندگی و عدالت در هردو نمونه از اعتراضات مشترک است و معترضان در هر دو اعتراض، خواهان اعمال سوژگی خودشان درمقابل دولت هستند، به‌نحوی‌که آن را وادار به اعمال سیاست‌های عادلانهٔ اقتصادی بکند. سیاستی که امکان تحقق یک زندگی باکرامت را برای آن‌ها محقق می‌کند؛ علاوه‌برآن، الگوهای‌کنشگری فضایی در اعتراضات نیز متأثر و بازتولیدکنندهٔ گفتمان اعتراضات است. الگوهای کنشگری وندالیستی بیانگر خشم از بی‌عدالتی‌های موجود و الگوی کنشگری کارناوالیستی بیانگر مدنی‌بودن اعتراضات است. این دو الگوی کنشگری بازنمای توپوی تغییر و کرامت است؛ زیرا بازنمای تمایل به گذار به وضعیتی کرامتمندانه است. علاوه‌برآن، الگوی کنشگری نمادین نیز نشان‌دهندهٔ تمایل شدید معترضان به تغییر وضعیت کنونی و بازاندیشی تاریخی است که بازنمای عملی توپوی دربرگیرندگی و عدالت در راستای سیاست‌گذاری‌های آینده است. الگوی کنشگری سایبری ـ ریزوماتیک نشان‌دهندهٔ تداوم و گسترش دامنهٔ کنش‌های اعتراضی در شبکه‌های اجتماعی و تحقق عملی توپوی سوژگی سیاسی بوده است.

واژه‌های کلیدی: اعتراضات شهری، فضای سوم، الگوی کنشگری فضایی، تحلیل گفتمان تاریخی، توپوی، روث وداک.

---

* نویسنده مسؤول:

استناد به مقاله: خیراللهی، پگاه، دهقانی، حمید و شمس قهفرخی، مهری . (۱۴۰۶). تحلیل گفتمان فضای سوم؛ فضای شهری به عنوان عرصه مقاومت فضایی- سیاسی در شیلی و ایران، *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۸(۱)، ۷۱-۹۶. https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

2322-343X © University of Isfahan
This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

مقدمه و بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین مسائلی که تقریباً تمامی جوامع را تحت‌تأثیر قرار داده، وقوع اعتراضات شهری است. اعتراضات شهری نشانگر واقعیت‌های نادیده‌گرفته‌شده توسط دولت‌ها است. زمانی که شهروندان درمی‌یابند، دولت‌ها برخی مطالبات آن‌ها یا حتی گروه‌هایی از خود شهروندان را نادیده گرفته‌اند، اعتراض جمعی به مهم‌ترین ابزار برای بیان اعتراض تبدیل می‌شود. در اعتراضات شهری مهم‌ترین چیزی که مختل می‌شود، نظم زندگی روزمره است و اساساً هدف اعتراضات شهری ایجاد چنین اختلالی است؛ زیرا اعتراضات شهری با هدف اعتراض علیه نظم سیاسی، اقتصادی یا فضایی موجود یا هرسهٔ آن‌ها شکل می‌گیرد. نظم فضایی موجود در جوامع بازتاب نظم سیاسی و اقتصادی جامعه است و به همین دلیل نیز در اعتراضات شهری بسیار مورد توجه و نزاع است. اورتیز و همکاران[1] (2022) بیان می‌کنند که از سال ۲۰۱۳ به این سو، ٤ دستهٔ کلی اعتراضات شهری وجود داشته است: اعتراضاتی با اهداف سیاسی، اعتراض علیه اصلاحات ریاضتی اقتصادی، اعتراض برای حقوق مدنی و اعتراض در راستای عدالت جهانی (Ortiz et al., 2022: 3).

سوجا[2] (1996) معتقد است که هرگاه نظم فضایی غالب در جامعه به چالش‌کشیده شود، خود این منازعات، فضایی با عنوان فضای سوم ایجاد می‌کند. فضای اول معطوف به ابعاد مادی است. فضای دوم به بازنمایی‌ها و ایده‌هایی دربارهٔ فضا ارجاع دارد. فضای سوم به معنای خلق الگوی دیگری از تفکر ورای آن دوگانه است (Soja, 1996: 6 &11)؛ به این ترتیب، می‌توان گفت که اعتراضات شهری معطوف به ایجادکردن یک فضای سوم است؛ فضایی که هم‌زمان ابعاد مادی (عینی) و معانی (ذهنی) فضای شهری را به چالش بکشد. فضای اول، ابعاد مادی یا عینی زندگی شهری است و با بازنمود عینی ساختارهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی حاکم بر نظام زندگی شهری مرتبط است. فضای دوم مرتبط با معانی و کدهای ذهنی است که به شهروندان نشان می‌دهد چگونه فضای اول را باید تفسیر کرد؛ بنابراین، فضای دوم با ابعاد گفتمانی مشروعیت‌بخش به الگوی ساختاری زندگی شهری مرتبط است. در همان لحظه‌ای که اعتراضات شهری شکل می‌گیرد و فضاهای اول و دوم به چالش کشیده می‌شود، فضای سوم در اعتراضات شکل می‌گیرد. در این فضای سوم است که پرفورمنس‌ها یا الگوهای اعتراضی کنش شکل می‌گیرد و هر سه مفهوم چالش‌های ساختاری، منازعات گفتمانی و کنش‌های اعتراضی فضایی در اعتراضات شهری به هم پیوند می‌خورد. فضای سوم فضایی است که در آن ذهنیت و عینیت برای ایجاد تغییر در نظم فضایی و گفتمان هژمونیک مشروعیت‌دهنده به آن نظم، به هم می‌پیوندد. «همه‌چیز در فضای سوم به یکدیگر تلاقی پیدا می‌کنند؛ سوژگی و ابژگی، انتزاع و مادیت، واقعیت و خیال، [امر] قابل‌درک و غیرقابل تصور، [امر] تکرارشدنی و متفاوت، ساختار و عاملیت، ذهن و بدن، آگاهی و ناآگاهی، منظم و بینانظمی[3]، زندگی روزمره و تاریخ بی‌پایان» (Soja, 1996: 56-57)؛ به این ترتیب، فضای شهری به عرصهٔ مقاومت فضایی ـ سیاسی تبدیل می‌شود؛ معترضان ازطریق به چالش کشیدن نظم فضایی فرصتی را برای نمایش مقاومت سیاسی علیه دولت فراهم می‌کنند.

ورای اهداف و موضوعات اعتراضات شهری، آنچه طی سال‌های اخیر در اعتراضات مختلف بسیار دیده می‌شود، افزایش اهمیت و نقش فضاهای شهری در اعتراضات است. هدف پژوهش کنونی، به‌طور مشخص مطالعهٔ تطبیقی ـ تاریخی گفتمان حاکم بر دو اعتراض بهار شیلی و اعتراضات آبان‌ماه ایران است. هر دو اعتراضات درنتیجهٔ کاهش یارانهٔ دولتی بر کالاهای عمومی یا اساسی آغاز شد. اعتراضات سال ۲۰۱۹ شیلی که با عنوان بیداری شیلی نیز شناخته می‌شود، با افزایش قیمت هزینهٔ بلیط مترو و اعتراضات آبان‌ماه در ایران با افزایش قیمت بنزین آغاز شد. به

[1] Ortiz et al.
[2] Edward Soja
[3] The disciplined and transdisciplinary

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

تعبیر اورتیز و همکاران (2022) هر دو اعتراض علیه سیاست‌های اقتصادی ریاضتی آغاز شد؛ اما اهداف سیاسی نیز داشتند. باوجود تفاوت در سطح و میزان توسعه‌یافتگی هر دو جامعه، گفتمان اعتراضات (استدلال‌های گفتمانی و کنش‌های گفتمانی) در هر دو اعتراضات ویژگی‌های مشابهی داشته است. وداک[1] (2009/2001) بیان می‌کند که هر گفتمان، صرفاً حاصل درهم‌تنیدگی مجموعه‌ای از استدلال‌های منطقی نیست، بلکه کنش‌ها نیز خودشان حاصل گفتمان‌ها و حتی بازتولیدکنندهٔ آن‌ها هستند؛ علاوه‌بر اینکه هر گفتمانی حاصل مجموعه‌ای از تغییرات تاریخی است و ریشه در روند تاریخی هر جامعه دارد. در هر دو اعتراضات شهری مشابهت‌هایی در استدلال‌های گفتمانی و نیز در کنش‌های گفتمانی دیده می‌شود؛ به همین دلیل، پژوهش حاضر به دنبال مطالعهٔ تطبیقی این دو جنبش در کنار یکدیگر است؛ به این ترتیب، می‌توان گفت که هدف اصلی پژوهش کنونی، تحلیل گفتمان تطبیقی ـ تاریخی فضای سوم در دو اعتراضات شهری شیلی و ایران است که هر دو در سال ۲۰۱۹ میلادی نیز رخ داده است[2].

پیشینهٔ پژوهش

باوجود اهمیت و پیچیدگی مفهوم فضای سوم در اعتراضات شهری، کمتر پژوهشی وجود دارد که به‌طور مشخص به چنین موضوعی پرداخته باشد؛ هرچند پژوهش‌های گسترده‌ای در زمینه‌های مرتبط با اعتراضات شهری انجام شده است. باتوجه‌به محدودیت‌های واژگانی در پژوهش کنونی، مهم‌ترین پژوهش‌ها به‌صورت موضوعی مرور خواهد شد.

دربارهٔ مطالعهٔ زمینه‌های سیاسی اعتراضات اجتماعی در ایران، پژوهش‌های متعددی وجود دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود؛ اما درزمینهٔ اعتراضات سال ۲۰۱۹ شیلی، نویسندگان تحقیق حاضر، پژوهش داخلی مشخصی مشاهده نکردند و به چند نمونهٔ خارجی اشاره می‌شود.

نوروزپور و دلاوری (۱۴۰۳) در پژوهشی دربارهٔ تغییر الگوهای کنش اعتراضی بیان می‌کنند که معترضان به‌تدریج از تلاش برای بازتعریف ارزش‌های انقلابی ازطریق کنش‌های مدنی در اعتراضات سال ۱۳۸۸ دور شدند و از سال ۱۳۹۶ به این سو، الگوهای کنش خشونت‌آمیز بیشتری را برای اعتراض به دولت به کار بردند. رفیعی بهابادی (۱۴۰۲) در مقاله‌ای بیان می‌کند که هرگاه احساس محرومیت و نارضایتی با عوامل فرهنگی مانند فرهنگ اعتراضی و استفاده از رسانه‌های مشوق اعتراض در کنار یکدیگر قرار گیرد، احتمال دارد تا اعتراضاتی مشابه سال ۹۸ مجدداً رخ دهد. اشرفی دهکردی (۱۴۰۱) به مطالعهٔ اعتراضات آبان‌ماه ۱۳۹۸ ازطریق نظریهٔ زمینه‌ای پرداخته است. نتیجهٔ این پژوهش نشان می‌دهد که متغیرهایی مانند افزایش ناگهانی قیمت بنزین و عدم‌اقناع‌سازی مردم توسط رسانه و دولت متغیرهای علّی ـ شرایطی هستند و متغیرهایی مانند ایجاد توقعات پوپولیستی توسط دولت‌های گذشته، حمایت یارانه‌ای دولت از کالاهای اساسی، تبلیغات رسانه‌ای و کاهش سرمایهٔ اجتماعی متغیرهای مداخله‌ای ـ شرایطی هستند. ریکویلمه و همکاران[3] (2022) به مطالعهٔ شیلی پرداخته و بیان می‌کنند که این اعتراضات به نوعی شکسته‌شدن سکوت جامعهٔ شیلی درمقابل دولت است و معترضان تغییر قانون اساسی را تنها راه تغییر می‌دانستند. آن‌ها معتقدند که پس از سال‌ها تلاش جامعهٔ شیلی برای گذار از استبداد دوران پینوشه، زمان بازنگری مجدد قانون اساسی فرارسیده است. سوما و همکاران[4] (2020) جنبش بیداری شیلی را مطالعه کرده‌اند و بیان می‌کنند که سال‌ها تبعیض و نابرابری طبقاتی مهم‌ترین علت بروز این جنبش بوده است و معترضان ازطریق کنشگری خیابانی و مجازی تلاش کردند تا دولت شیلی را وادار به اتخاذ سیاست‌هایی در راستای عدالت اقتصادی و برابری سیاسی کنند. آن‌ها نه از عقب‌ماندگی اقتصادی، بلکه از بی‌عدالتی ناراضی هستند.

[1] Wodak

[2] اعتراضات شیلی در تاریخ ۷ اکتبر سال ۲۰۱۹ معادل ۱۵ مهر سال ۱۳۹۸ و اعتراضات آبان‌ماه ایران در تاریخ ۱۵نوامبر ۲۰۱۹ معادل ۲۴ آبان ۱۳۹۸ آغاز شد.

[3] Riquelme et al.

[4] Soma et al.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

برخی از پژوهش‌های انجام‌شده با تأکید بر ابعاد فضایی اعتراضات اجتماعی انجام شده است. پیشگاهی‌فرد و نصیری زرقانی (۱۴۰۳) با مطالعهٔ فضایی شورش‌های شهری پس از انقلاب بیان می‌کنند که الگوی پخش جمعیت در اعتراضات سال ۱۳۸۸ متمرکز و مجاورتی بوده است؛ اما در اعتراضات سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ اعتراضات بیشتر الگوی پخش شورشی در حومه‌های شهر و مناطق فقیرتر داشته است. باقرنژاد و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی سه نوع فضا ـ زمان را تعریف کرده‌اند: فضا ـ زمان مطلق (شبکه‌سازی در مکان‌های مستقل)، فضا ـ زمان نسبی (شبکه‌سازی اجتماعی) و فضا ـ زمان رابطه‌ای (شبکه‌سازی در فضاهای نمادین) و سپس این نتیجه را مطرح می‌کنند که در شرایطی که هر سهٔ این فضا ـ مکان‌ها همزمان با هم شکل بگیرد (فضا ـ زمان مطلق و نسبی یا فضا ـ زمان مطلق و رابطه‌ای با یکدیگر اگر حضور داشته باشند)، امکان موفقیت جنبش‌های اجتماعی در ایران افزایش خواهد یافت. ورنر[1] (2025) در مطالعهٔ جنبش مسکن و عدالت یونان بیان می‌کند که گفتمان حاکم بر آن جنبش، «گفتمان انسجام‌بخش» بوده است؛ زیرا معترضان تلاش کردند تا فارغ از تفاوت‌های مربوط به پایگاه اقتصادی ـ اجتماعی، و قومیتی و دینی، دامنهٔ دربرگیرندگی گفتمان جنبش را ازطریق سخنرانی‌های خیابانی و تغییر حس مکان، یعنی ایجاد فضایی امن با دامنهٔ گسترده برای اعراض گسترش دهند.

گروهی دیگر از پژوهش‌ها نیز بر نقش رسانه‌ها در اعتراضات شهری متمرکز است. قنبری و مؤمنی (۱۳۹۹) در پژوهشی به نقش کمپین آبان ۹۸ در اینستاگرام پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که اگرچه این کمپین در ابتدا کاربرانی را جذب کرد، رویکرد غالب آن (منفعل‌پنداری کاربران و ارتباط یک‌سویه با آن‌ها) درنهایت باعث شد تا نتواند نقش طولانی‌مدتی داشته باشد. گراماتیکوپولو[2] (2025) جنبش زنان را در یونان مطالعه کرده است. او معتقد است که گفتمان جنبش فمینیستی همواره درحال پیوندزدن دو فضای فیزیکی و مجازی به یکدیگر است، تاجایی‌که بخشی از فعالیت این جنبش بازخوانی روایت‌های فمینیسم در یونان ازطریق داده‌های مجازی است که درنهایت، این بازخوانی مجازی، محتوای کنشگری‌های فیزیکی شهری را تعیین می‌کند؛ برای مثال، بازخوانی روایت‌های زنان قربانی خشونت باعث شد تا میدان سین‌تاگمای شهر آتن ازطریق نصب بنر و دیوارنوشته‌های اعتراضی توسط فعالان جنبش بازطراحی شود. این دو پژوهش، معدود مواردی هستند که تحلیل گفتمانی ارائه کرده‌اند، هرچند همچنان روش آن‌ها تحلیل گفتمان انتقادی است. ویلوپو و دیجکما[3] (2024) در پژوهشی به مطالعهٔ مردم‌نگارانهٔ اعتراضات جنبش «زندگی سیاهان مهم است» در شهر ژنو سوییس پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که شهروندانی که با حقوق سیاهان و این جنبش موافق هستند، ابتدا ازطریق ایجاد پیوندهای مجازی در شبکه‌های اجتماعی به خواسته‌های معترضان به نژادپرستی آگاه می‌شدند و سپس خواسته‌های آن جنبش را در دیوارنگاره‌ها ترسیم می‌کردند.

همان‌گونه که ذکر شد، پیشینهٔ تحقیق درزمینهٔ مطالعهٔ گفتمانی جنبش‌های شهری بسیار پراکنده است و باوجود تحقیقات متعدد، انسجام موضوعی بین پیشینهٔ تحقیق یافت نمی‌شود. پژوهش‌های داخلی توجه زیادی به مطالعهٔ فضایی اعتراضات شهری نداشته‌اند. در پژوهش‌های خارجی نیز نگاه گفتمانی بیشتر دیده می‌شود؛ اما بیشتر تحلیل‌ها به مسائل سیاسی محدود شده و نگاه تاریخی ـ تطبیقی نیز دیده نمی‌شود.

مبانی مفهومی

سوجا تحت‌تأثیر لوفور[4] (1991) بیان می‌کند که سه نوع فضا وجود دارد:

«۱) فضای اول که اشاره به جهان مادی واقعی دارد... . فضای اول اساس بر مادیت ذاتی اشکال فضایی شکل گرفته

[1] Werner
[2] Grammatikopoulou
[3] Wilopo & Dijkema
[4] Lefevbre

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

است؛ چیزهایی که به‌صورت تجربی قابل‌ترسیم هستند؛ ۲) فضای دوم که به درک واقعیت مادی ازطریق بازنمایی‌های تصورشده از فضامندی ارجاع دارد... . فضای دوم در ایده‌هایی دربارهٔ فضا یا صورت‌های ذهنی و شناختی بازنمایی‌های فضایی قابل‌درک است و ۳) فضای سوم که به معنای تولید خلاقانهٔ ترکیب و بسط فضای اول و دوم است... . سوم‌سازی تصور فضایی[1] خلق الگوی دیگری از تفکر که ورای فضاهای مادی و ذهنی دوگانهٔ سنتی ترسیم می‌شود و حتی بالای سر آن‌ها ازنظر غلبه، مادیت و معنا قرار می‌گیرد.» (Soja, 1996: 6 &11).

فضای سوم فضایی است برای به چالش کشیدن نظم مادی و ذهنی که توسط فضای اول و سوم ساخته شده است؛ بنابراین، فضای سوم فضایی برای مقاومت و تغییر است؛ فضایی که در آن، مفاهیمی مانند قدرت، هژمونی، دیگری، سوژگی و عدالت می‌تواند بازتعریف شود؛ بنابراین، فضای سوم نه‌تنها مفهومی فضایی، بلکه مفهومی سیاسی نیز است. «فضای سوم انتخاب سیاسی، یک مکان ملاقات برای همهٔ سوژه‌های پیرامونی و حاشیه‌ای است که [در حاشیه] مکان یافته‌اند. در این فضایی که به‌لحاظ سیاسی، مطالبه و متهم شده است[2]، فرم رادیکال و متفاوت شهروندی می‌تواند تعریف و شناخته شود[3].» (Soja, 1996: 35)

فضای سوم فضایی است برای اعمال سوژگی شهروندان طردشده علیه نظم فضای اول و دوم که به‌لحاظ مادی و ذهنی آن‌ها را نادیده گرفته است؛ هرچند سوجا، خود فضای سوم را نیز صرفاً بستری ابژه‌گونه برای خلق سوژگی سیاسی نمی‌داند، بلکه خود فضا را سوژه‌ای تعریف می‌کند که در کنار شهروندان به بازتعریف خودش کمک می‌کند. فائیبیش و همکاران[4] (2026) معتقدند که فضای سوم فضایی است برای مقاومت و مبارزه برای رسیدن به شرایطی که تعامل همهٔ گروه‌های اجتماعی براساس دو مؤلفهٔ حضور در مکان فیزیکی و به رسمیت شناختن اجتماعی همهٔ گروه‌های شهروندی ممکن باشد. فضای سوم فضایی است که تلاش می‌کند دامنهٔ دربرگیرندگی دموکراتیک فضای سوم را گسترش دهد. دوگانه‌های محدودکننده مانند اکثریت/ اقلیت مانع از خلق مفهوم سوژگی می‌شوند؛ درصورتی‌که فضای سوم فضایی برای خلق سوژگی رادیکال برای توانمندسازی حاشیه‌رانده‌شدگان مقاومت علیه هژمونی است (Soja, 1996).

ییفتاچل[5] (2009a/2009b) معتقد است که در شهرهای امروزی، بسیاری از مناطق و گروه‌هایی از شهروندان نادیده گرفته می‌شوند و ناچار هستند که در مناطق خاکستری شهری زندگی کنند؛ مناطقی که گروه‌هایی عملاً در آن فضای شهری زیست دارند و درعین‌حال ازلحاظ قانونی نیز پذیرفته نشده‌اند. فضاهای خاکستری فضاهایی است که به‌لحاظ عینی وجود دارد، اما به‌لحاظ ذهنی، غیرقانونی تعریف و طرد می‌شوند. کیانفر و رفیعیان (2025) نیز فضای خاکستری را فضایی می‌دانند که در گفتمان زیست شهری در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی و اجتماعی نادیده گرفته شده است و به فضایی برای زیست شهروندانی تبدیل شده که عملاً در سیاست‌گذاری‌های شهری نادیده گرفته شده است و در قالب گفتمان‌هایی مانند دربرگیرندگی، فقر و دموکراسی می‌توان نشانه‌ای از گروه‌های خاکستری یافت. می‌توان گفت شاید در برخی شهرها، برخی گروه‌های اجتماعی مانند مهاجران به‌صورت آشکارا و بنا به دلایل قانونی در مناطق خاکستری زندگی کنند؛ اما در برخی جوامع این زیست خاکستری به‌صورت ضمنی و برای گروه‌های گسترده‌تری از شهروندان وجود دارد. در جوامعی که سیاست‌های شهری عملاً براساس تبعیض‌های فضایی علیه گروه‌های گسترده‌ای از شهروندان مانند طبقهٔ کارگر، زنان یا مانند آن شکل می‌گیرد، دامنهٔ فضای

[1] Thirding the spatial imagination
[2] Charged politically
[3] در متن اصلی از واژهٔ charge استفاده شده است. این واژه در ادبیات سیاسی به معنای مورداتهام قرارگرفتن و نیز به معنای موردمطالبه قرارگرفتن است. از این منظر به نظر می‌رسد که لوفور و سوجا به‌تبع تفکر مارکسیستی‌شان، این دوگانه را درهم‌تنیده می‌دانند. کمااینکه در تعریف فضای سوم نیز همواره به انتقاد و بازتعریف دموکراتیک نظم فضایی اشارات مستقیم و غیرمستقیم دارند.
[4] Faibish et al.
[5] Yiftachel

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

خاکستری به‌لحاظ قانونی نیز گسترش می‌یابد. چنین شرایطی، عملاً زیست خاکستری را نیز به‌صورت تبعیض‌آمیز، اما ضمنی قانونی می‌کند و همین امر به بروز خشم فضایی بیشتری منجر می‌شود. اگر زیست خاکستری برای گروه‌های اقلیت مشخص مانند مهاجران، معطوف به پذیرش قانونی است، در برخی جوامع به‌صورت ضمنی، فرودستان جامعه در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی و سیاسی نادیده گرفته می‌شوند و فرمی فرودستانه از زیست خاکستری به آن‌ها تحمیل می‌شود؛ به این ترتیب، می‌توان گفت که مفهوم فضای سوم به معنای فضایی است که در آن شهروندان تلاش می‌کنند تا نظم فضایی موجود در فضای اول و سوم را به چالش بکشند و از این طریق به سوژه‌های سیاسی تبدیل شوند که به دنبال به چالش کشیدن هژمونی گفتمانی موجود و واردشدن به نزاع‌های گفتمانی هستند تا به تعبیر مریفیلد[1] (2013) موقعیت اقلیت‌بودگی خود را بازتعریف کنند. «فضای اقلیت یک فضای سیاسی، جمعی و بیانگرانه[2] است؛ بنابراین، فضایی است برای ابراز بدنی به‌صورت یک صدای جمعی[3]. فضای سوم قطعاً یک فضای خلاقانه و تصدیق‌آمیز است. یک کنش خلاقانه ـ زیست‌شده[4] است که ازطریق موقعیت تضادگونه‌اش[5] یک پایداری[6] را ترسیم می‌کند.» (Merrifield, 2013: 112-113)

بنابراین، فضای سوم، باوجود ماهیت متضادش با وضعیت فضایی کنونی به دنبال تغییر این وضعیت برای ترسیم و بازتعریف نظم فضایی جدید است؛ با این تفاوت که این نظم فضایی جدید توسط اقلیت‌های فضایی، یعنی شهروندانی شکل می‌گیرد که توسط نظم فضایی کنونی، اقلیت شناخته شدند، تا دامنهٔ دربرگیرندگی فضایی را گسترش دهند و تلاش کنند تا فضای اکثریت دموکراتیک بسازند. مریفیلد (2013) معتقد است که یکی از مهم‌ترین وقایعی که شهروندان را وامی‌دارد تا علیه این اقلیت‌بودن اعتراض کنند، «جنبش‌های اشغال[7]» است. اعتراضات شهری وقایعی است که ازطریق آن‌ها، شهروندان به دولت‌ها یادآوری می‌کنند که آن‌ها سوژه‌های سیاسی هستند یا به دنبال تعریف، بازتعریف یا گسترش دامنهٔ آن سوژگی هستند. «مرکزیت اشغال به دلیل حضور فیزیکی راکد آن در یک موقعیت مرکزی نیست؛ اشغال‌ها [اشغال فضاهای شهری] به‌طور فعالانه در ایجاد مرکزیت نقش دارد. آن‌ها موقعیت‌های مرکزی خودشان را می‌سازند. دقیقاً به همین دلیل است که آن‌ها نمی‌توانند رانده [حذف] شوند؛ شما نمی‌توانید انقلاب را برانید.» (Merrifield, 2013: 67)

به این ترتیب، باوجود اینکه می‌توان با اعتراضات شهری برخورد و مقاومت فیزیکی کرد، نمی‌توان فضاهای مقاومت و اشغال را که در ذهن سوژه‌گونهٔ معترضان تعریف شده است، ازبین برد؛ زیرا جنبش، فضای عمومی خاصی را برای خودش تعریف می‌کند تا بتواند علیه گفتمان هژمونیک غالب مقاومت کند. به تعبیر هالیدی[8] (2022) مفهوم فضای سوم با مؤلفهٔ ادغام و عبور از دوگانه‌هایی مانند مرکز ـ حاشیه تعریف می‌شود و معتقد است که فضای سوم امکان تعاملات بلوک‌های فرهنگی را ممکن می‌کند. فضای سوم زمانی شکل می‌گیرد که دوگانه‌ای مانند اقلیت ـ اکثریت از بین برود و الگوی روابط جدیدی بازتعریف شود؛ الگویی که به همهٔ بلوک‌های فرهنگی در شهر، امکان تعامل عادلانه بدهد. هاگ[9] (2021) نیز بیان می‌کند که فضای سوم به هر گروه طردشده‌ای امکان می‌دهد تا موقعیت فرودستی خودش را بازتعریف کند. فضای سوم فضایی برای چانه‌زنی بر سر داشتن موقعیتی برابر با دیگر گروه‌های اجتماعی است؛ فضایی برای دیگرسازی فضا به‌نحوی‌که فضای مادی و ذهنی به نفع فرودستان تغییر کند.

دراین‌میان، مریفیلد (2013) به‌شدت بر نقش رسانه و فضای مجازی تأکید دارد. او معتقد است که مهم‌ترین لحظات در اعتراضات شهری به‌صورت دیجیتالی شکل می‌گیرد ؛چون

[1] Merrifield
[2] Expressive
[3] Expressive of Body Voiced Collective
[4] Creative-Lived Act
[5] Oppositional Status
[6] Sustenance

[7] Occupy Movements
[8] Holliday
[9] Haug

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

مهم‌ترین لحظات در خیابان به‌صورت دیجیتالی ضبط، منتشر و عمومی می‌شود. همان‌گونه که توفکی[1] (2017) بیان می‌کند، فضای مجازی صرفاً کپی ساده از فضای فیزیکی شهری نیست، بلکه این دو فضا همدیگر را تولید و بازتولید می‌کنند. میلان و برالدو[2] (2024) معتقدند که اینترنت به معترضان فرصت می‌دهد تا آن روایتی را که می‌خواهند ازطریق کنشگری هشتگ[3] تولید و منتشر کنند. کاستلز[4] (۱۳۹۳) نیز بیان می‌کند که شبکه‌های‌اجتماعی بخشی از اعتراضات شهری است و کنشگری مجازی، خودش به معنی‌بخشی اعتراضات کمک می‌کند؛ به‌این‌ترتیب، فضای اقلیت توسط اقلیت شهری مطرود شکل می‌گیرد تا بستری برای اعتراض باشد؛ اعتراضاتی که در بستر فضای شهری شکل می‌گیرد؛ زیرا فضای شهری بازنمای انواع تبعیض‌ها در سایر حوزه‌هاست. فضای اقلیت هیچ‌گاه پایان نمی‌یابد؛ زیرا در نزاع‌های گفتمانی، همواره گروه‌هایی هستند که به‌صورت صریح یا ضمنی از حوزهٔ گفتمان هژمونیک خارج و به اقلیت تبدیل می‌شوند. به تعبیر تورن[5] (۱۳۹۸) در این فرایند، شهروندان فرودست به سوژه‌های سیاسی تبدیل می‌شوند که فرایند دائمی تلاش برای آزادی و دموکراتیک را آغاز می‌کنند. «سوژه یعنی کسی که قابلیت و ارادهٔ کنشگربودن را دارد تا به‌این‌وسیله، محیط خود را اصلاح کند و مرزهای آزادی و مسئولیت‌پذیری را بگستراند..» (تورن، ۱۳۹۹: ۲۲۹) این آزادی می‌تواند هر بُعدی داشته باشد، اعم از آزادی فضایی. سوژه‌های شهری می‌توانند تلاش کنند تا آزادی فضایی‌شان را ازطریق اعتراض علیه قواعد نظم فضایی موجود به دست بیاورند. باتزلاف و دفلوریان[6] (2024) معتقدند که امروزه، باتوجه‌به شکست سازمان‌های جنبش‌های اجتماعی که عمدتاً مربوط به جنبش‌های کلاسیک است، الگوی جدیدی از کنشگری اعتراضی به وجود آمده است که می‌توان آن را کنشگری مستقیم[7] و سیال[8] یا عمل‌محور[9] نامید. امروزه، معترضان تلاش می‌کنند تا سوژگی جمعی‌شان را به‌جای عضویت در سازمان‌های مرتبط با جنبش‌ها به‌صورت کنش جمعی هماهنگ، اما بدون سازمان نشان دهند. این الگوی سوژگی مبتنی بر اجرای عملی کنش اعتراضی به‌صورت مستقیم در خیابان، بدون محدودشدن به برنامه‌ریزی‌های سازمانی مرتبط با جنبش است.

بنابراین، فضای‌اقلیت یعنی نزاع دائمی اقلیت‌ها برای استفاده از حق به شهر به‌عنوان حق سیاسی. «حق به شهرصرفاً ابزاری برای ادعا دربارهٔ یک فضای مشخص از شهر به‌عنوان مکانی برای سکونت نیست، بلکه آن یک ادعای استراتژیک در یک جنبش بزرگ‌تر برای حق به زندگی نه صرفاً در فضای شهری، بلکه فضا به‌طورکلی است. ما به راه‌هایی نیاز داریم که فضای فیزیکی را برای دموکراسی خلق کند (Purcell, 2008: 103 & 151). مطالبات سیاسی فرم شهری به خودشان می‌گیرند تا بازنمایی عینی نیز پیدا کنند؛ به بیان دیگر، فضای شهری و فضای سیاسی درهم‌تنیده است. معترضان ازطریق اشغال فیزیکی فضای شهری نشان می‌دهند که موجودیت عینی دارند و فقط جمعیتی تخیلی نیستند. «در فضای عمومی، در پیچ‌های خیابان یا در پارک‌ها، در خیابان‌ها در طول شورش‌ها و اعتراضات، سازمان‌های‌سیاسی می‌توانند خودشان را درمقابل یک جمعیت بزرگ‌تر بازنمایی کنند و این بازنمایی به خواسته‌های آن‌ها نوعی اجبار می‌دهد. فضای عمومی، فضای امر عمومی است.» (Mitchell, 2003: 129 &131) به‌عبارت‌دیگر، شهروندان می‌توانند از فضای‌عمومی برای اهداف سیاسی استفاده کنند و این شرایط دقیقاً یعنی حق به شهر. کانلاس و هوئنک[10] (2025) بیان می‌کنند که فضای سوم در شرایطی شکل می‌گیرد که افراد براساس حقی که به شهر دارند، برای ساختن فضاهایی دیگر[11] مبارزه کنند و الگوی

[1] Tufekci
[2] Mialn and Beraldo
[3] Hashtag Activism
[4] Castells
[5] Touraine
[6] Butzlaff and Deflorian
[7] Direct
[8] Liquide
[9] Practice-based
[10] Canelas and Hoehnk
[11] Other Spaces

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

تجربهٔ زیستهٔ خودشان را در فضای شهری تغییر دهند. آن‌ها معتقدند که امروزه، برساختن فضاهای سوم محدود به فضای شهری نمی‌شود، بلکه شبکه‌های اجتماعی نیز به بخشی از بستری تبدیل شده است که شهروندان ازطریق آن‌ها، فضای سوم را برساخت می‌کنند؛ شرایطی که در آن، فضا در کنار پیام‌های فضای مجازی در قالب کد دیده می‌شود. «[دوگانه] کد/ فضا به فضاهایی ارجاع دارد که فعالیت‌های فضایی و نرم‌افزاری عمیقاً درهم‌تنیده می‌شوند و هریک، دیگری را در یک فضای واقعی می‌سازد که وجود هردوشان را به‌صورت مستمر ممکن می‌کند.» (Canelas & Hoehnk, 2025: 384) آن‌ها معتقد هستند که کنش‌های فضایی و اینترنتی، هردو به برساخت فضای سوم کمک می‌کند. کدها در اعتراضات شهری بسیار مهم است؛ همان‌گونه که ملوچی[1] (1996/1989) بیان می‌کند، هدف هر اعتراض جمعی، تغییردادن کدهایی است که گفتمان هژمونیک، آن را به جامعه تحمیل کرده است. هر اعتراض اجتماعی به دنبال این است که کدهای فرهنگی جدیدی را به دولت و قدرت مسلط تحمیل کند. به چالش کشیدن و تغییردادن کدها عملاً نوعی ایجاد چالش و نزاع گفتمانی ازطریق بسیج سیاسی است. «گفتمان‌هایی هم که رسانه می‌سازد، همان گفتمان ما است؛ اما نه به این صورت که به‌سادگی به ما تحمیل شده باشد، بلکه به این صورت که همه در دامنه‌های مختلف و با هر سطح از قدرت و آگاهی در ساختن آن مشارکت کرده‌اند.» (Melucci, 1996: 81 & 226) بنابراین، منازعات گفتمانی، یعنی منازعه بر سر کدهایی که نظم فضای شهری را شکل می‌دهد.

این منازعهٔ گفتمانی مابین معترضان و دولت، به‌نوعی اعتراض فضایی علیه نادیده‌انگاری سیاسی است؛ اعتراضی که شهرها را به شهرهای شورشی (Swyngedouw, 2018) و معترضان را به شهروندان شورشی (Holston, 2008) تبدیل می‌کند که مبارزه‌شان بر سر بازپس‌گیری قدرت سوژگی سیاسی است. «سوژه‌سازی سیاسی ازطریق به صحنه کشاندن و فعال‌کردن برابری آشکار می‌شود. سوژه در فضا ظاهر می‌شود و هم خودش و هم پیکربندی اجتماعی ـ فضایی را ازطریق کنش‌های فضاسازی ناسازگارانه[2] تغییر می‌دهد.» (Swyngedouw, 2018: 52-53) فضاسازی ناسازگارانه نوعی ارجاع به چالش‌های گفتمانی است. در مرحلهٔ اول، سوژه‌سازی ازطریق به خیابان کشاندن شهروندان و به‌صورتی عینی و فیزیکی آغاز می‌شود؛ اما کنشگری‌های شهروندان در فضای عمومی است که می‌تواند ویژگی‌ها و مختصات گفتمان جدید را آشکار کند. ازآنجایی‌که فضای شهری مهم‌ترین بستر بازنمایی انواع تبعیض‌ها است، بهترین فضا برای مقاومت علیه آن تبعیض‌ها نیز قلمداد می‌شود و به همین دلیل است که شهروندان شورشی، همواره خیابان را به‌عنوان بستری برای اعتراض علیه نظم موجود می‌دانند و به همین دلیل نیز آن‌ها شورشی هستند؛ زیرا علیه گذشته‌ای اعتراض می‌کنند که درحال حاضر آن‌ها را دربر گرفته است.

نظم موجود الزاماً نظمی برابر نیست، بلکه گاهی کاملاً براساس نابرابری و نادیده‌انگاری بنا می‌شود و به تعبیر دیکچ (2007) گاهی فرودستان شهری به‌صورت دائمی از سیاست‌ها حذف و طرد می‌شوند و جغرافیای سرکوب را شکل می‌دهند. «مجموعه‌ای از جغرافیاهای بزرگ‌تر بیکاری، برچسب‌زنی، سیاست شهری و شورش وجود دارد که همان جغرافیای سرکوب هستند.» (Dikec, 2007: 158)؛

بنابراین، حتی فقر شهری نیز یعنی زیست در جغرافیای سرکوب که نتیجهٔ آن می‌تواند اعتراضات شهری باشد، نه صرفاً به دلیل فقر بلکه به این دلیل که توسط دولت و سیاست‌هایش نادیده گرفته شده‌اند و می‌خواهند ازطریق اعتراض خیابانی، گفتمان جدیدی را بر دولت حاکم کنند که ازطریق آن بتوانند نظم فضایی شهری و استدلال‌های سیاسی حامی آن را تغییر دهند؛ به همین دلیل، برساخت فضا گاهی ازطریق مطالبهٔ اصلاح ساختارها بیان می‌شود (Löw, 2016). نتیجهٔ این شرایط، چیزی است که دیکچ (۱۴۰۱) آن را خشم

[1] Melucci

[2] Dissensual Spatialization

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

شهری می‌نامد. همان‌گونه که جاسپر[1] (2014/ 2018) بیان می‌کند که در هر اعتراض اجتماعی، معترضان تلاش می‌کنند تا روایت هژمونیک را به چالش بکشند. معترضان خودشان را قربانی‌های گفتمان هژمونیک و مجریان شرور آن تعریف می‌کنند؛ قربانی‌هایی که اگر بتوانند هژمونی گفتمان مسلط را به چالش بکشند، تبدیل به قهرمان خواهند شد. در این رویکرد، تغییر نظم فضایی تنها فرایندی است که از قربانیان، قهرمانان شهری می‌سازد؛ به‌این‌ترتیب، فضا حاصل تعاملات مابین کنش و آرایش‌های ساختارهایی است که الزاماً فضایی نیستند، اما بر منطق فضایی اثر می‌گذارند و اعتراضات شهری تلاش برای تغییر این منطق‌های ساختاری نیز است. مطالبه‌ای که با ساختن فضاهای جایگزین و بازتعریف آن‌ها صورت می‌گیرد (Atkinson & Rosati, 2020)؛ درنهایت، فضای سوم فضایی است که در آن، مجموعه‌ای از منازعات هژمونیک در قالب اشغال فیزیکی خیابانی و منازعات مجازی رخ می‌دهد؛ با این هدف که نظم فضایی و منطق سیاسی حاکم بر آن تغییر کند و فرمی عادلانه‌تر به خود بگیرد.

به‌طورکلی در اعتراضات شهری، فضای شهری و خیابان‌های آن، به اصلی‌ترین بستری تبدیل می‌شود که به معترضان امکان می‌دهد تا به سوژگی سیاسی‌شان فرمی فضایی بدهند و علیه گفتمان هژمونیک سیاسی و قدرت حاکم دست به اعتراض بزنند. «جنبش‌های اجتماعی در سوق‌دادن افراد و گروه‌های کم‌بضاعت شهری و متعلق به طبقات پایین از حاشیه به متن سیاست به‌نحو نسبتاً موفقیت‌آمیزی عمل کرده و بازتاب‌دهندهٔ صدای اعتراضی آنان در افکار عمومی و حاکمیت‌ها در سطح ملی و جهانی بوده است و میل به حضور و به تصرف درآوردن خیابان‌ها و میدان‌های اصلی شهر را اهرم پیش‌برندهٔ مطالبات و اهداف جنبش خود می‌داند و آن را تنها راه چانه‌زنی بر سر ارضای نیازهایشان می‌یابد. لحظهٔ انقلابی یعنی همان لحظهٔ رویارویی و برابری‌طلبی سوژهٔ مدرن با سویهٔ انضباطی نظم حاکم در خیابان.» (بهرامی برومند، ۱۴۰۳: ۴-۵) می‌توان گفت که فضای شهری در اعتراضات اجتماعی به فرودستان جامعه و هر گروه اجتماعی طردشده امکان می‌دهد تا با حضور در خیابان به دولت این پیام را منتقل کنند که دیگر در قبال نادیده گرفته شدن توسط دولت، سکوت نخواهند کرد و تا زمان دیده، شنیده و درک‌شدن در خیابان باقی خواهند ماند. تاجیک (۱۴۰۳) نیز معتقد است که در جنبش‌های اجتماعی معاصر که ماهیتی پساساختارگرایانه و پست‌مدرن دارند، منازعات اصلی منازعاتی گفتمانی و ضدمرکزیت‌گرا است که همهٔ گروه‌های متمایز از اکثریت قدرتمند را در برگرفته و زندگی روزمره را نیز درگیر می‌کند؛ علاوه‌برآن، جنبش‌ها ماهیتی کارناوالی پیدا کرده است؛ به این معنا که تداوم جنبش ازطریق مقاومت محلی و در سطح خرد (کنش) صورت می‌گیرد و امروزه، تمایزی مابین شورش‌ها و کارناوال‌های جمعی نمی‌توان دید (تاجیک، ۱۴۰۳: ۵۹-۵۶)؛ به‌این‌ترتیب، معترضان در جنبش و اعتراضات اجتماعی امروزی، از خیابان برای کنشگری در سطح خرد و برساخت گفتمان‌های اعتراضی استفاده می‌کنند.

روش تحقیق

روش تحقیق پژوهش حاضر، روش تحلیل گفتمان تاریخی[2] است که وداک آن را ارائه کرده است. این روش زیرمجموعهٔ رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی قرار می‌گیرد. این رویکرد به کنش به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های گفتمان تأکید دارد؛ اما به دنبال طرح مفهوم «تاریخ» در امر گفتمانی نیز است و به‌نوعی تغییرات تاریخی گفتمان‌ها را مدنظر قرار می‌دهد. وداک (2009) تأکید زیادی بر متن و هر داده‌ای دارد که بتوان آن را به متن تبدیل کرد. «گفتمان شاخه‌ای از اعمال نشانه‌شناختی وابسته به متن است که در حوزه‌ای خاص از کنش اجتماعی موقعیت یافته است؛ به‌صورت اجتماعی، برساخت شده و برسازندهٔ [شرایط] اجتماعی است. گفتمان مرتبط است به استدلال دربارهٔ دعاوی اعتباری مانند حقیقت و اعتبار هنجاری که شامل بازیگران اجتماعی متعددی می‌شود که عقاید

[1] Jasper

[2] Discourse Historical Approach (DHA)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

متفاوتی دارند. متن‌ها بخشی از گفتمان‌ها هستند. متن‌ها معمولاً بخش‌هایی از منازعات اجتماعی هستند که مسیر ایدئولوژی‌های تفاوت‌ساز را که برای غلبه و هژمونی مبارزه می‌کنند، آشکار می‌کنند.» (Wodak, 2009: 105,106) به‌این‌ترتیب، متن بستری است که در آن، منازعات گفتمانی قابل‌مطالعه است؛ هرچند مرور متن‌ها بخشی از گفتمان‌ها است و منازعات فکری و تاریخی به‌صورت کامل در متون قابل‌مشاهده نیست، متن‌ها بخش مهمی از استدلال‌های گفتمانی را پوشش می‌دهد؛ اما متن‌ها پیچیدگی‌های‌خودشان را دارند و مطالعهٔ صرف متن، بازنمای گفتمان‌ها نیست، بلکه چندین مؤلفه را باید در نظر گرفت؛ ازجمله:

۱-بینامتنیت[1]: به‌معنای این است که متن‌ها با دیگر متن‌ها مرتبط هستند؛ چه در گذشته و چه در حال؛

۲-بازبسترمندسازی[2]: به‌معنای‌فرایند انتقال مؤلفه‌های مشخص به بسترهای‌جدید، زمانی که یک استدلال از یک بستر خارج شده و در یک بستر جدید جامی‌گیرد؛

۳-بسترمندی‌زدایی[3]: به‌این معنا که یک مؤلفه از یک بستر خاصی جدا بشود؛

٤-بیناگفتمانیت[4]: به‌معنای دال‌هایی است که گفتمان‌ها را به‌روش‌های مختلف به‌یکدیگر پیوند می‌دهد (Wodak, 2009: 106,109).

مطالعهٔ مجموعهٔ این عوامل است که درنهایت به محقق امکان می‌دهد تا به مؤلفه‌های‌گفتمان دست پیداکند؛ مؤلفه‌هایی مانند توپوی یا اسدلال‌های گفتمانی. «توپوی[5] یا لوسی می‌تواند به‌عنوان بخشی از استدلال تعریف شود که به پیش‌فرض‌های التزامی، آشکار یا استنتاجی تعلق دارد.» (Wodak, 2001: 69) تحلیل گفتمان تاریخی یعنی تحلیل توپوی‌های موجود در متن و تغییرات آن‌ها در متون مختلف و براساس وقایع تاریخی. علاوه‌بر استدلال‌های منطقی در متن، نحوهٔ بیان آن استدلال‌ها نیز مهم است؛ آنچه وداک آن را ژانر[6] می‌نامد. «به‌شیوه‌های کاربرد زبان، ژانر گفته‌می‌شود.» (Wodak, 2009: 40)

تأکید این رویکرد بر لزوم درک شرایط اجتماعی و الگوهای برساخت واقعیت اجتماعی، نشان‌دهندهٔ اهمیت شرایط اجتماعی موجود در تحلیل گفتمانی است و وداک آن را با عنوان حوزه‌های کنش[7] مطرح کرده است. «حوزه‌های‌کنش یعنی بخش‌هایی که می‌تواند به‌عنوان بخش‌هایی از واقعیت اجتماعی مورداحترام باشد.» (Wodak, 2009: 40) استخراج مجموعهٔ این مؤلفه‌ها مسیری است که تحلیل گفتمان انتقادی در پیش می‌گیرد. منابع پژوهش مجموعه‌ای از گزارش‌های خبری مرتبط با اعتراضات شیلی و ایران در رسانه‌ها و روزنامه‌های بین‌المللی و داخلی به‌عنوان منابع دست اول است. منابع دست دوم مانند پژوهش‌های دانشگاهی پیشین نیز درزمینهٔ این اعتراضات استفاده شده است. واحد تحلیل پژوهش، شعارهای مطرح‌شده در اعتراضات و کنش‌های اعتراضی مرتبط با آن بوده که در منابع دست اول و دوم به آن‌ها اشاره شده است. ون‌دولده[8] (2024) معتقد است که امروزه، خود شعارهایی که در اعتراضات جمعی مطرح می‌شود، یکی از بهترین منابع برای درک گفتمان جنبش‌هاست و به پژوهشگران امکان می‌دهد که فراتر از توصیف خواسته‌های معترضان بتوانند گفتمان جنبش اعتراضی را تفسیر کنند. باتوجه‌به ون‌دولده (2024) و وداک (2009) واحد تحلیل پژوهش کنونی، شعارها و کنش‌های اعتراضی است که از متون استخراج شده است؛ زیرا در روش تحلیل گفتمان تاریخی، استدلال‌های گفتاری و نیز کنش‌ها مهم‌ترین مؤلفه‌هایی است که گفتمان را برساخت می‌کند.

داده‌ها و یافته‌ها

اعتراضات شیلی

دانشجویان در بهار شیلی اعتراضات را آغاز کردند و سپس

[1] Intertexuality
[2] Recontexualization
[3] Decontexualization
[4] Interdiscursivity
[5] Topoi or Loci
[6] Genre
[7] Fields of action
[8] Van De Velde

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

کارگران و طبقات پایین به آن پیوستند. این اعتراضات بیشتر اعتراض طبقات پایینی بود که درحال فقیرشدن بودند. در اکتبر سال ۲۰۱۹، اعتراضاتی در شیلی آغاز شد که در تاریخ ٤٠سالهٔ شیلی پس از فروپاشی دیکتاتوری آگوستو پینوشه تا آن زمان بی‌سابقه بود. علت اصلی اعتراضات، تصویب و اجرای طرح افزایش قیمت بلیط مترو در پایتخت یعنی شهر سانتیاگو[1] بود.

«از حدود یک هفته پیش از آغاز اعتراضات، دانشجویان در اعتراض به افزایش ۳۰ پزویی قیمت بلیط مترو، هزینهٔ بلیط را پرداخت نمی‌کردند. به‌تدریج، درهای ایستگاه‌های مترو به حالت نیمه‌باز درآمد و نیروهای پلیس بیشتری وارد خیابان شد. دانشجویان نیز در اعتراض به آن شرایط، اشیای‌نوک‌تیزی را به زیر ریل مترو پرتاب می‌کردند تا مانع از حرکت آن شوند. با افزایش حضور نیروهای پلیس و برخورد خشونت‌آمیز با معترضان، مردم از هر گروه‌اجتماعی، از فمینیست‌ها تا طرفداران محیط‌زیست و کارگران نیز به اعتراضات پیوستند؛ درنهایت، در ۱۸ اکتبر، غارت فروشگاه‌ها، سنگربندی‌خیابان‌ها و به آتش کشیدن ایستگاه‌های مترو آغاز شد. از ظهر همان روز، مردم سعی کردند تا با آوردن قابلمه‌ها به خیابان و ایجاد سروصدا در گوش سربازان و نیروهای پلیس، مانع از سرکوب اعتراضات شوند؛ درنهایت از همان روز، فعالیت سایبری معترضان نیز در قالب کمپین بیداری شیلی[2] آغاز شد.» (Lin, 2019: 301-307)

مهم‌ترین عامل شروع این اعتراضات، افزایش هزینه‌های حمل‌ونقل عمومی بوده است. نابرابری حاصل از سیاست‌های نئولیبرالی، بیشتر گروه‌های اجتماعی را تحت‌تأثیر قرار داده بود و به همین دلیل، اعتراضات گسترده‌ای شکل گرفت که هدف مشترک همهٔ گروه‌های حاضر در آن، مقاومت علیه نئولیبرالیسم و پیامدهای آن بود. این اعتراضات به‌طورمشخص علیه سیاست‌های‌اجتماعی و اقتصادی بود که باعث شده بود تا شهروندان احساس کنند که دولت، آن‌ها را نادیده گرفته است. ونگاس و ایدالگو[3] (2023) بیان می‌کنند که بهار شیلی نتیجهٔ خشم و ناامیدی انباشته‌شده‌ای بود که حاصل سه دهه سیاست‌گذاری نئولیبرال، اما شبه‌دموکراتیک بود. معترضان درنهایت به دنبال زندگی باکرامتی بودند که مهم‌ترین ارکان آن را برقراری نظام آموزشی رایگان و باکیفیت، حق سلامت و توجه به مسئلهٔ بازنشستگی تعریف می‌کردند. براساس نظر آن‌ها می‌توان گفت که عملاً خدمات رفاهی دولت مهم‌ترین خواستهٔ معترضان بوده است. این خواستهٔ معترضان در اعتراضات شیلی به‌حدی محوری و مهم بود که «در روز اول اعتراضات، معترضان نام میدان ایتالیا[4] را که محل اصلی آغاز تجمعات بود، به نام میدان کرامت[5] تغییر دادند[6]» (Peters, 2020: 52). چنین اقداماتی نمونه‌ای از کنشگری‌های نمادین بود که نمایانگر تلاش معترضان برای مقاومت مدنی علیه دولت بود. «در کمپین‌های غیرخشونت‌آمیز، بین داوطلبان و مشارکت‌کنندگان نوعی آموزش و تمایل بیشتری به تعهد وجود دارد. در این کمپین‌ها مشارکت‌کنندگان بعد از مشارکت به سر کارشان بازمی‌گردند و کنش‌هایشان ریسک کمتری دارد.» (Chenoweth & Stephan, 2011: 50-51)؛ این‌گونه از کنشگری‌ها نشان می‌دهد که معترضان قصد داشتند تا مطالبات دموکراتیک خودشان را ازطریق الگوهای کنشگری دموکراتیک نیز نشان دهند تا از این طریق، مطالبات دموکراتیکی را که در قالب شعارها مطرح می‌کردند، در قالب کنشگری‌های مدنی‌شان نیز آن را بازنمایی کنند.

[1] Santiago
[2] ChileDespertó

[3] Rodríguez-Venegas and Duarte-Hidalgo
[4] la Plaza Italia
[5] Plaza de la Dignidad

[6] نام اصلی این میدان، میدان باکدانو است که برای تکریم افتخارات ژنرال مانوئل باکدانو (*Plaza Baquedano*) نام‌گذاری شده است؛ اما به‌طور غیررسمی و در بین شهروندان به میدان ایتالیا مشهور است که در قرن بیستم به‌عنوان نشانه‌ای از تکریم مهاجران ایتالیایی به سانتیاگو که نقش مهمی در توسعهٔ آن شهر نیز داشتند، به آن اطلاق شد. اینکه نام این میدان به میدان کرامت تغییر یافته است، نشان‌دهندهٔ نوعی تغییر نشانه‌شناختی یا سمیوتیک است. تأکید بر کرامت نشان‌دهندهٔ این است که معترضان تکریم شهروندان نادیده‌گرفته‌شده را به هر گروه دیگری ترجیح می‌دهند و البته که این میدان، میدانی بسیار مهم در تجمعات اعتراضی نیز داشته است و می‌توان آن را معادل میدان آزادی تهران در نظر گرفت.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

توسو[1] (2019) نیز بیان می‌کنند که «بین سوژه‌ها، بازتاب تنش‌های ساختاری بود و در آن اعتراضات باعث شد تا افراد همدیگر را بشناسند، شباهت‌هایشان را مشاهده کنند و تجارب فردی‌شان را به امری جمعی تبدیل کنند. مجموعهٔ گروه‌های اجتماعی همگی تلاش‌کردند تا علیه این کسالت نئولیبرال از خودشان دفاع‌کنند» (Toso, 2019: 256-266). شعارهایی مانند «این برای ۳۰پزو نیست؛ برای ۳۰سال است» (Paul, 2019: 1)، «[اعتراض] تا زمانی‌که کرامت به عادت تبدیل شود[2]» یا شعار «کرامتی مبارک و شورشی موفق[3]» (Rodríguez-Venegas & Durate-Hidalgo, 2023: 6,11)، «ما گفته‌ایم: دیگر کافی است![4]» (Luna, 2021: 2) و حتی این توصیف یک معترض که می‌گوید: «ما تغییرات بلندمدتی می‌خواهیم تا دختر ٦سالهٔ من در بیست‌سالگی از آن لذت ببرد. ما شیفت‌های کاری ۱۲ساعته بسیار بدی داریم. مادربزرگ‌ها برای تغییر فریاد می‌زنند! آن‌ها هنوز در این سن درحال مبارزه هستند!» (Franklin, 2019: 3)، همگی نشان می‌دهد که توپوی تغییر و کرامت و توپوی دربرگیرندگی و عدالت یکی از مهم‌ترین عناصر گفتمان اعتراضات بوده است.

اعتراضات شهری با اشغال فضای شهری و به چالش کشیدن نظم فضایی آغاز شد؛ علاوه‌برآن، دو نوع الگوی کنشگری در آن اعتراضات به‌وضوح دیده می‌شود؛ ۱) الگوی‌کنشگری وندالیستی مانند ایجاد اختلال در عملکرد مترو، به آتش کشیدن ایستگاه‌های مترو و چپاول فروشگاه‌های بزرگ که خودشان به‌نوعی نمودی از نئولیبرالیسم و نابرابری نیز هستند و ۲) الگوی‌کنشگری کارناوالی مانند آوردن قابلمه‌ها و وسایل آشپزخانه به خیابان برای ایجاد حس فضای مشترک مابین خیابان و خانه. وندالسیم در جنبش‌های اجتماعی، واکنش احساسی بازتابی علیه خشونت دولتی است؛ اما آنچه در جنبش‌های شهری طی سال‌های اخیر دیده می‌شود، تلاش برای تلطیف‌کردن شرایط اعتراضات ازطریق اقداماتی مانند آوردن قابلمه به خیابان است. به تعبیر اسکات[5] (۱۳۹٦) حتی در جوامع روستایی نیز، وقایعی مانند جشن‌ها و کارناوال‌ها بستری برای اعتراض سیاسی است؛ اعتراضی که او آن را «جشنوارهٔ خشم و نفرت» می‌نامد (اسکات، ۱۳۹٦: ۱۸۷). در اعتراضات شهری بهار شیلی، کارناوال شادی وجود نداشت؛ اما فضای کارناوالیستی که معترضان ایجاد کرده بودند، به آن‌ها امکان می‌داد تا در فضایی شاد، روحیهٔ اعتراضی خودشان را حفظ کنند و احتمال خشونت پلیس را کمتر کنند. در این اعتراضات نیز دیده می‌شود که بخش‌هایی از معترضان تلاش‌کردند تا برای کاهش سرکوب دولتی از وسایل روزمرهٔ آشپزخانه استفاده کنند تا هم‌زمان بدون سلاح بودنشان را نمایش دهند و مانع از خشونت علیه معترضان شوند. آن‌ها [معترضان] می‌خندند؛ می‌رقصند؛ آوازمی‌خوانند؛ همدیگر رادر آغوش می‌کشند و می‌گریند و فاصله‌ها و تردیدهای فردگرایی نئولیبرال را کنار می‌گذارند. فضای تجمع به فضای پیونددهنده و همساز[6] بدل شد (Rodríguez-Venegas & Durate-Hidalgo, 2023: 6,11). براساس پژوهش بیات (2013) می‌توان گفت که این الگوی کنشگری در راستای تداوم اشغال خیابانی توسط فرودستانی رخ داد که جز با حضور در خیابان و اشغال آن، توسط دولت دیده نمی‌شدند. سیاست خیابانی در برخی بزنگاه‌های تاریخی، خیابان را به اصلی‌ترین بستر اعتراض بدل می‌کند؛ تاجایی‌که می توان آن‌ها را «خیابان‌های اعتراض» (بیات، ۱٤۰۳: ۲۰) نامید. درنهایت در خیابان‌ها یعنی این فضاهای عمومی به تمام معناست که مبارزهٔ جمعی علیه صاحبان شکست‌ناپذیر قدرت براگیخته می‌شود؛ جایی که بیشتر اوقات سرنوشت جنبش‌های سیاسی تعیین می‌شود (بیات، ۱٤۰۳: ۲۱). براساس پژوهش هاگ (2021) نیز می‌توان گفت که معترضان تلاش می‌کردند تا با اشغال خیابان به دولت نشان دهند که می‌توانند فضای سوم را به‌نحوی برساخت کنند که دیگر در آن، موقعیت فرودستی نداشته باشند. کنشگری کارناوالی معترضان نشان داد که آن‌ها به دنبال

[1] Toso
[2] Hasta que la dignidad se haga costumbre!
[3] Feliz dignidad y próspera rebeldía!
[4] Hemos Dicho Basta!
[5] Scott
[6] Espacio Bisagra

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

بازتعریف فضای سوم براساس کرامت درمقابل نئولیبرالیسم هستند و این خواسته را در کنشگری فضایی‌شان نیز به نمایش می‌گذارند. هر دو الگوی کنشگری کارناوالی و نمادین نشان داد که معترضان به دنبال آن بودند که نوعی مقاومت مدنی و مداوم را به‌صورت مستمر درمقابل دولت پی بگیرند.

علاوه‌برآن، هم‌زمان با اوج‌گرفتن اعتراضات در همان روزهای ابتدایی، کنشگری سایبری ــ ریزوماتیک معترضان نیز آغاز شده است. «مجموعه‌ای از عوامل باعث شد سوژه‌هایی شکل بگیرند که بدون سازمان‌دهی جمعی، به‌صورت افقی و ریزوماتیک در کنش روزمره[1]، علیه دولت اعتراض کنند.» (Stecher & Sisto, 2019: 61-67) تاجایی‌که کمپین مجازی شیلی[2] بیدار شد، در اعتراضات خودش یکی از عوامل بسیار مهم در بسط و توسعهٔ دامنهٔ اعتراضات به حساب می‌آمد. به‌تعبیر دیگر، از همان ابتدا معترضان تلاش کردند تا خیابان و شبکه‌های اجتماعی را به یکدیگر پیوند بزنند. «فیسبوک و اینستاگرام پلتفرم‌هایی بودند که به ترتیب با شرکت در اعتراضات و ایجاد تمایل برای شرکت در اعتراضات نقش داشتند. به‌ویژه آنکه اینستاگرام بستری بود که جوانان ازطریق آن‌ها تبادل نظر می‌کردند.» (Scherman & Rivera, 2021: 1) شبکه‌های اجتماعی در گسترش دامنهٔ نفوذ اعتراضات و جذب افراد بیشتر، بسیار تأثیر داشتند و معترضان ازطریق آن‌ها، اعتراضات را آرام و مجازی توسعه می‌دادند. بنا به تعبیر کاستلز (۱۳۹۳) نیز می‌توان گفت که حضور سریع معترضان در فضای‌خیابانی، بستری برای شکل‌گیری فرایند کنشگری شبکه‌ای در کنار کنشگری خیابانی فراهم کرد تا از این طریق، معترضان بتوانند قدرت سیاسی‌شان را گسترش دهند.

مطالبات سیاسی معترضان در راستای اصلاح قانون اساسی و تحقق دموکراسی واقعی بود و این خواسته آنقدر مهم بود که حتی در یک شعار، معترضان بیان کرده بودند که حتی با به‌کارگیری قدرت این خواسته را پیش می‌برند. شعارهایی مانند «بدون خدا و قانون، قدرت پیش خواهد رفت[3] یا نه به قانون اساسی پینوشه[4] یا آزادی[5]»[6] (Lona, 2021: 3)، نشان می‌دهد که یکی از مهم‌ترین توپوی‌های این اعتراضات، توپوی سوژگی سیاسی برای ایجاد تغییرات سیاسی در راستای تحقق دموکراسی واقعی بوده است. ناامنی اقتصادی، معترضان را وادار کرده بود تا در سوژگی خود تجدیدنظر کنند و به‌عنوان سوژه‌هایی معترض به خیابان بیایند؛ خیابانی که خودش به‌عنوان فضای عمومی، بستری برای تجربهٔ این ناامنی اقتصادی است. یکی از معترضان هدف از شرکت در این اعتراضات را بهترشدن شرایط زندگی و تغییرات سیاسی می‌داند. «من به‌دنبال تغییر هستم و آن را همین حالا می‌خواهم. هزینه‌های زندگی روبه‌افزایش است و پول ما به‌طور بدی در درآمد بازنشستگی، سلامت و آموزش توزیع می‌شود. شما باید قانون اساسی را تغییر دهید.» (Franklin, 2019: 2)

همان‌گونه که دیده می‌شود، معترضان به دنبال تغییری هستند که ابزار آن، تغییر سیاسی در قانون اساسی و نتیجهٔ آن برقراری عدالت و رفاه اقتصادی است. تلاش برای کنشگری دموکراتیک، در شعار معروف معترضان با عنوان «ما در جنگ نیستیم[7]» متبلور شده است که در پاسخ به گفتهٔ رئیس‌جمهور مطرح شد که گفته بود ما در یک وضعیت اضطراری و جنگ هستیم؛ ما در جنگ با یک دشمن قدرتمند و کینه‌توز هستیم[8] (Paul, 2019). مجموعهٔ این توضیحات نشان می‌دهد که سوژگی سیاسی و دربرگیرندگی و عدالت، از دیگر توپوی‌های اصلی گفتمان فضای سوم در اعتراضات شیلی بوده است. خلاصه مولفه‌های گفتمان اعتراضات بیداری شیلی، در جدول ۱ با عنوان گفتمان فضای سوم در اعتراضات بیداری شیلی

[1] Accíon Cotidiana
[2] ChileDespertó
[3] Sin Dios ni ley avanzará la fuerza

[4] NO + CONSTITUCION DE PINOCHE
[5] LIBRE
[6] کاربرد حروف الفبای بزرگ در برخی شعارها نشانهٔ فریاد نوشتاری است. در زبان‌های‌لاتین و ژرمنی، معمولاً از حروف بزرگ برای تأکید نوشتاری-بصری استفاده می‌شود. نویسنده سعی کرده تا شعارهایی را که با حروف بزرگ نوشته شده است، به همان صورت نگارش کند. باتوجه‌به این مسئله، دو شعار نه به قانون اساسی پینوشه و آزادی برای معترضان، اهمیت بسیار زیادی داشته است.
[7] ¡No estamos en guerra!
[8] ¡Estamos en guerra contra un enemigo poderoso, implacable!

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

ارائه شده‌است.

جدول ۱- گفتمان فضای سوم در اعتراضات بیداری شیلی

Table 1- Thirdspace discourse in Chile despertó protests

استراتژی استدلالی	استدلال‌های منطقی (توپوی) و الگوی کنشگری	نمونهٔ متنیت و بینامتنیت	حوزه‌های کنش	استراتژی کنش
تغییر و کرامت	من به‌دنبال تغییر هستم. ما گفته‌ایم: دیگر کافی است. ما تغییرات بلندمدت می‌خواهیم. تا زمانی که کرامت به عادت تبدیل شود. کرامتی مبارک و شورشی موفق	نقد سیاست‌های نئولیبرال دولت	سیاست شهری میدان سیاسی میدان اقتصادی فضای‌مجازی	اشغال خیابانی مبنی بر: کنشگری کارناوالی کنشگری نمادین کنشگری وندالیستی کنشگری سایبری-ریزوماتیک
	آوردن وسایل آشپزخانه و گلدان‌ها برای بازتعرف فضای شهری مانند خانه			
سوژگی سیاسی	ما در جنگ نیستیم. شما باید قانون اساسی را تغییر دهید. بدون خدا و قانون، قدرت پیش خواهد رفت. نه به قانون اساسی پینوشه آزادی	ارجاع به لزوم سوژگی و بازیابی قدرت سیاسی تاریخی شیلی		
دربرگیرندگی و عدالت	اشغال فضاهای نمادین سیاسی مثل میدان ایتالیا این برای ۳۰ پزو نیست، برای ۳۰ سال است. ما تغییرات بلندمدتی می‌خواهیم تا دختر ٦سالهٔ من در بیست‌سالگی از آن لذت ببرد. مادربزرگ‌ها برای تغییر فریاد می‌زنند. حمله به فروشگاه‌های موادغذایی یا تخریب ایستگاه‌های مترو در اعتراض به گرانی قیمت‌ها	نقد سیاست‌های ضدنئولیبرال طولانی‌مدت گذشته که نسل‌های مختلف را تحت‌تأثیر قرار داده است و معترضان از هر نسلی می‌خواهند در سیاست‌های اقتصادی عدالت‌طلبانه دربر گرفته شوند.		

منبع: نویسندگان

اعتراضات آبان ماه

در آبان ماه سال ۱۳۹۸ با اعلام ناگهانی افزایش قیمت بنزین در روز جمعه ۲٤ آبان، موجی از اعتراضات در تعداد زیادی از شهرها آغاز شد. «اعتراضات در روز ۱۵ نوامبر با اعلام رسانه‌ای دولت مبنی بر اینکه قیمت سوخت تا دویست درصد افزایش می‌یابد و درآمد آن برای کمک به خانواده‌های نیازمند اختصاص می‌یابد، آغاز شد.» (Staff, 2019: 3) در تصاویری که از نخستین روزهای اعتراضات توسط خبرگزاری رویترز منتشر شده است، اشغال خیابانی و تا حدودی کنش‌هایی دیده می‌شود که در نظم شهری اختلال ایجاد می‌کند. در یکی از تصاویر[۱] دیده می‌شود که تعداد زیادی از افراد روی یک پل

[۱] باتوجه‌به قوانین حق نشر و کپی‌رایت، نویسنده اجازهٔ انتشار این تصاویر را ندارد و به همین دلیل صرفاً به توصیف تصاویر پرداخته است. تصاویر مذکور در آدرس زیر در دسترسی است :

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

تجمع کرده‌اند و تعداد زیادی از افراد نیز در یک اتوبان ماشین‌هایشان را پارک کرده و مخل نظم رفت‌وآمد اتوبان شده‌اند و حتی نشانه‌هایی از دود و آتش نیز به چشم می‌خورد. به تعبیر بهرامی برومند (۱۴۰۳) معترضان تنها مسیر پیشبرد مطالباتشان را خیابان دیدند و آن را به اشغال درآوردند تا نظم آن را در هم شکسته و خواسته‌هایشان را طرح کنند. چنین تصاویری نشان می‌دهد که در این اعتراضات، کنشگری وندالیستی از نخستین کنش‌هایی بوده که توسط معترضان به کار گرفته شده است. «برای روزهای متمادی، معترضان به فروشگاه‌ها، بانک‌ها و جایگاه‌های سوخت و ایستگاه‌های پلیس آسیب زدند.» (Deutsche Welle, 2022: 2) واکنش‌ها علیه این تغییرات قیمت، گسترده بود؛ زیرا زندگی بسیاری از خانوده‌های فقرای شهری و طبقهٔ متوسط روبه‌پایین به قیمت بنزین وابسته بود. «به گزارش رسانه‌های داخلی، اعتراضات حداقل در ۴۰ شهر در روز شنبه رخ داده بود. ایرانیان عمدتاً به ماشین‌ها یا تاکسی‌ها برای دسترسی به اطراف شهرهای بزرگ و کوچک [اطراف] وابسته هستند. دولت اعلام کرد که انتظار می‌رود با افزایش هزینهٔ بنزین، حدود ۲.۵ میلیارد دلار در سال برای یارانه‌های اضافی به ۱۸ میلیون خانوار ایرانی یا حدود ۶۰ میلیون ایرانی کم‌درآمد، به دست بیاورد.» (Hafezi, 2019: 3) اعلام ناگهانی این تصمیم، خشمی را برانگیخت که در ابتدا ازطریق کنشگری وندالیستی مانند آتش‌زدن اموال عمومی آشکار شد.

این تناقض که یارانهٔ غیرمستقیم پرداختی بنزین توسط دولت کمتر شود تا هزینهٔ پرداخت یارانه‌های مستقیم تأمین شود یا اینکه باوجودهٔافزایش هزینه بنزین، هزینهٔ حمل‌ونقل افزایش نخواهد داشت، برای فقرای شهری یا طبقهٔ متوسط روبه‌افول که وابستگی هرروزه به رفت‌وآمد برای تأمین معاش داشتند، پذیرفته نبود. «درنتیجهٔ این اقدام، میلیون‌ها ایرانی که سال‌ها از تورم و بیکاری آسیب دیدند، ناچار هستند با اتکا به رانندگی تاکسی شخصی، درآمد اندکشان را افزایش دهند؛ اما هزینهٔ مواد غذایی آنها به دلیل هزینهٔ حمل‌ونقل بیشتر، افزایش خواهد یافت.» (Gehlen, 2019: 2) حذف یارانهٔ سوخت در شرایطی که جامعه با تورم و بیکاری گسترده مواجه بود، به طبقات روبه‌افول این پیام را داد که آن‌ها از فرایند سیاست‌گذاری طرد شده و در نظر گرفته نشده‌اند. درمقابل، معترضان نیز تلاش کردند تا مطالبات اقتصادی و سوژگی سیاسی‌شان را ازطریق فضای شهری نشان دهند و این امر در شعارهایی با مضمون اینکه «خود مردم باید برای تغییر شرایط کاری کنند»، مشخص است.

یکی از الگوهای کنشگری در اعتراضات آبان مانند بهار شیلی، الگوی کنشگری نمادین بود. یکی از کنش‌های نمادین در آن اعتراضات بوق‌زدن ممتد و مسدودکردن خیابان‌ها، اتوبان‌ها و بزرگراه‌ها برای نمایش مخالفت با افزایش قیمت بنزین بود. به نقل از یکی از شاهدان عینی: «در خیابانی که من برای اعتراض رفته بودم، چند راننده بوق‌زدن را شروع کردند و بعد از آن صدها نفر دیگر از رانندگان معترض به نشانهٔ اعتراض به افزایش قیمت بنزین شروع کردند به بوق‌زدن های ممتد.» (دهقان، ۱۴۰۱: ۱۰۷) معترضان از این طریق می‌خواستند تا به‌صورت نمادین نشان دهند که افزایش قیمت بنزین به‌راحتی توسط معترضان پذیرفته نمی‌شود و حتی اگر معترضان نتوانند دولت را به عقب برانند، به‌راحتی تسلیم سیاست‌های ناعادلانهٔ آن نمی‌شوند و برای این مقاومت، روش مقاومت مدنی را انتخاب کرده‌اند. «مقاومت مدنی یک روش تضاد فعال است که مردم بی‌سلاح مجموعه‌ای از آن را به کار می‌گیرند؛ اعم از: روش‌های غیرنهادی، اعتصابات، اعتراضات، تظاهرات، بایکوت‌کردن، تأسیس نهادهای جایگزین و دیگر روش‌هایی که تغییر را بدون آسیب‌زدن یا تهدیدکردن یک مخالف ممکن می‌سازد. مقاومت مدنی به‌طور فعالی خشونت را افزایش می‌دهد؛ اختلال ایجاد می‌کند و قدرت متمرکز را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد؛ آن‌را [با قدرت دیگری] جایگزین می‌کند یا شرایط موجود را تغییر می‌دهد.» (Chenoweth, 2021:)

https://www.reuters.com/article/world/special-report-irans-leader-ordered-crackdown-on-unrest-do-whatever-it-take-idUSKBN1YR0QO /

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

2) معترضان در اعتراضات آبان‌ماه نشان دادند که باوجود خشمی که دارند، هدفشان مقاومت مدنی علیه گفتمان هژمونیک است تا از این طریق بتوانند فضای اعتراضات را مدیریت کنند و نیز گروه‌های بیشتری را برای اعتراض جذب کنند. مقاومت مدنی به معترضان کمک می‌کند تا با نمایش تساهل رفتاری معترضان، افراد بیشتری را به اعتراضات جذب کنند؛ امکان اعمال خشونت علیه اعتراضات را کاهش دهند و به‌این‌ترتیب، به اعتراضات تداوم بیشتری می‌بخشند. به تعبیر گریدی و رابینز[1] (2017) جامعهٔ مدنی به معترضان امکان می‌دهد تا هرگونه تفکر و هویتی را که در جامعه نادیده گرفته شده است، ازطریق کنشگری‌های مدنی مطرح کرده و وارد منازعات گفتمانی جامعه کنند و از این طریق، عدالت را در طرح همهٔ باورها و مسائل اجتماعی برقرار کنند. در اعتراضات ایران نیز مانند شیلی، معترضان ازطریق کنش‌های مدنی تلاش می‌کردند تا حضور فرودستان در جامعه و نادیده‌انگاری آن‌ها را توسط دولت در فضای‌عمومی مطرح کنند

ولی‌نژاد و کاظمی (۱۴۰۰) معتقدند که بخش مهمی از معترضان در اعتراضات آبان‌ماه، پریکارت‌ها بودند که ترس از فقر آن‌ها را به خیابان‌ها کشاند. پریکارت‌ها شامل افرادی هستند که دچار کمبود هفت فرم از امنیت شغلی هستند؛ اعم از امنیت استخدام، درآمد و بازنمایی [امنیت بازنمایی فعالیت‌های اتحادیه‌های کارگری] (Standing, 2011: 10). آن‌ها طیف گسترده‌ای از نیروی کار اعم از طبقهٔ متوسط روبه‌پایین، طبقهٔ کارگر و حتی حاشیه‌نشینان هستند که زیست اقتصادی آن‌ها و برنامه‌ریزی برای زندگی اقتصادی‌شان، یک برنامه‌ریزی روزمره است. در اعتراضات آبان‌ماه نیز معترضان از طبقهٔ متوسط روبه‌پایین و فقیری بودند که دیگر توان تحمل فقر بیشتر در شرایط بی‌ثباتی اقتصادی را نداشتند. «درنتیجه، معترضین آبان ۱۳۹۸ را اکثراً طبقات محروم و فرودست تشکیل داده‌اند؛ اما طبقات متوسط به‌خصوص طبقات متوسطی که خود را در ورطهٔ سقوط به طبقات پایین‌تر می‌دیدند، با معترضین آبان ۱۳۹۸ همدلی داشتند و در بعضی نقاط نیز حضور فعالی با سایر معترضین داشتند.» (صانعی، ۱۴۰۱: ۶۵) بنابراین، در این اعتراضات نیز توپوی عدالت و دربرگیرندگی از مهم‌ترین مؤلفه‌های گفتمان فضای سوم در اعتراضات است. اعتراضات آبان‌ماه، نمونه‌ای از سیاست خیابانی فرودستان بود. «سیاست خیابانی، مجموعه‌ای از تضادها و الزامات حضور بین عمومیت جمعی و اقتدارهایی است که به‌صورت اپیزودیک شکل گرفته و در فضای فیزیکی و اجتماعی خیابان بیان شده‌اند. از محله‌ها تا کف خیابان‌های آشکار، پارک‌های عمومی و مراکز ورزشی. خیابان در این زمینه، تنها بستری برای اظهار [وجود] جمعی فراهم نمی‌کند، بلکه افراد که به‌صورت ساختاری، هیچ ابزار خاص و تنظیمات نهادی در دست ندارند، به بیان نارضایتی می‌پردازند.» (Bayat, 1997: 63). اعتراضات آبان‌ماه، عملاً بازنمای سیاست خیابانی بود؛ زیرا معترضان گروه‌های اجتماعی بودند که عملاً در سیاست‌های اقتصادی نادیده گرفته شده بودند و مسیری جز حضور در خیابان نداشتند. آن‌ها تنها با حضور در خیابان می‌توانستند نشان دهند که از شرایط موجود ناراضی هستند و نادیده‌گرفتن فرودستان به معنای حذف آن‌ها نیست.

در اعتراضات آبان‌ماه یکی از پرتکرارترین شعارها، شعار «ایرانی می‌میرد، ذلت نمی‌پذیرا!» بود که دقیقاً با هدف مطالبهٔ کرامت مطرح شد. معترضان، سکوت و انفعال درمقابل تصمیمات اقتصادی و سیاسی را نوعی ذلت می‌دانستند و با نفی آن، به‌صورت غیرمستقیم بیان می‌کردند که به دنبال عزت و کرامت هستند و راه دستیابی به آن کرامت، اعتراض خیابانی است. به عبارتی، توپوی کرامت به‌صورت غیرمستقیم و ازطریق نفی ذلت یا مطالبهٔ حداقل حقوق انسانی در گفتمان اعتراضات بیان شده است[2]؛ برای مثال «یکی از شعارهایی که

[1] Gready & Robins

[2] در زبان فارسی، واژهٔ کرامت معنای اخلاقی- اجتماعی و نیز معنای دینی دارد؛ اما در زبان اسپانیایی، تمایز مشخصی بین واژگان مرتبط با کرامت انسانی-اخلاقی و کرامت معنوی وجود دارد. در زبان اسپانیایی، dignidad به معنای کرامت

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

به‌سرعت در اعتراضات در حدود صد شهر مطرح شد، این بود: ما هیچ کار و آینده‌ای نداریم.» (Gehlen, 2019: 2) یکی از دلایلی که معترضان به‌طورمشخص از واژهٔ کرامت در شعارهایشان استفاده نکرده‌اند، می‌توانند به زمینهٔ اجتماعی ـ فرهنگی جامعهٔ ایرانی مربوط باشد [۱].

شعاری مانند شعار «مسئول بی‌لیاقت، استعفا، استعفا» (دهقان، ۱۴۰۱: ۱۰۵) نشان می‌دهد که معترضان از نخبگان سیاسی و اقتصادی به‌شدت ناراضی بوده و آن‌ها را فاقد مشروعیت حکمرانی می‌دانسته‌اند. یعقوبی نهاوندی (۱۴۰۰) بیان می‌کند که به‌تدریج از سال ۱۳۹۶ به این سو و در اعتراضات آبان‌ماه نیز معترضان تلاش می‌کنند تا خودشان را مدافع ارزش‌های جدیدی معرفی کنند که ضددولتی است و راه‌حل مسائل را نیز سیاسی معرفی می‌کنند. «در آبان‌ماه ۱۳۹۸، خیابان صحنهٔ حضور سوژه‌هایی است با جغرافیایی متکثر، فقدان‌هایی متنوع، ایگوهایی بی‌شمار، اما با دیگری مشترک، ناخودآگاهی مشترک، میلی مشترک، امیدی مشترک و رؤیایی مشترک» (سوری، ۱۴۰۲: ۹۵). معترضان تلاش می‌کردند تا سوژگی‌شان را به دست آورند و خواسته‌هایشان را بیان کنند؛ اما به دلیل مقاومت دولت نتوانستند عاملیتشان برای تغییر را اعمال کنند؛ بنابراین، توپوی سوژگی سیاسی نیز بخش مهمی از گفتمان فضای سوم در آن اعتراضات بود.

در اعتراضات آبان‌ماه نیز منابع اطلاعاتی و مجازی، مبنا و بستر اصلی ارتباط بین معترضان بود و الگوهای کنشگری سایبری ـ ریزوماتیک نیز دیده می‌شد. قنبری و مؤمنی (۱۳۹۹) بیان می‌کنند که یکی از مهم‌ترین اقدامات مجازی در آن اعتراضات، تشکیل کمپین # صدای آبان در اینستاگرام است که بستری بود برای بیان مطالبات معترضان در فضای‌مجازی. ورای کمپین‌های اینستاگرامی، خود معترضان نیز با بازنشر ویدئوهایی از اعتراضات به گسترش ریزوماتیک باورهای اعتراضی در فضای مجازی می‌پرداختند. پیشگاهی‌فرد و نصیری زرقانی (۱۴۰۳) بیان می‌کنند که استفاده از شبکه‌های اجتماعی به معترضان امکان می‌دهد تا نوعی الگوی پخش فضایی سرایتی را ایجاد کنند و معترضان بیشتری را در نقاط متفاوت شهر به خیابان بکشانند؛ الگویی که از اعتراضات سال ۱۳۹۶ آغاز شد و در اعتراضات بعدی نیز ادامه پیدا کرد (پیشگاهی‌فرد و نصیری زرقانی، ۱۴۰۳: ۳۹۰). معترضان ازطریق نشر و بازنشر ویدئوهایی از اعتراضات، شهروندان ناراضی اما مردد را تشویق می‌کنند تا به اعتراضات ملحق شوند و دامنهٔ اعتراضات را به‌صورت ریزوماتیک گسترش دهند؛ به‌این‌ترتیب، در این‌گونه فعالیت‌ها نوعی الگوی کنشگری سایبری ـ ریزوماتیک را شکل داده است.

الگوهای کنشگری نمادین و کارناوالیستی نیز در این اعتراضات دیده می‌شد. چنین الگویی در آن اعتراضات به علت ناگهانی اعلام‌شدن تغییر قیمت بنزین و خشم عمومی ناگهانی حاصل از آن، غیرمتداول نیست. «در تهران و اصفهان، معترضان اتوموبیل‌هایشان را در وسط اتوبان‌های شهری پارک و جریان‌های اصلی ترافیک را مسدود کردند. [حتی] یک کامیون در میان فریاد شادی معترضان[۲]، آجرهایی را در بزرگراه امام‌علی ریخت.» (Gehlen, 2019: 2) معترضان نوعی کنشگری وندالیستی داشتند؛ اما از سوی دیگر، معترضان از ایجاد اختلال در نظم شهری احساس شادی و همبستگی لحظه‌ای داشتند؛ زیرا توانسته بودند برای مدت کوتاهی، بخشی از نظم فضای شهری را مختل کنند. این شادی و فضای اعتراضی را که صرفاً برپایهٔ خشم و غم نیست، می‌توان

انسانی-اخلاقی به کار می‌رود و برای کرامت معنوی از واژهٔ gracia استفاده می‌شود.

[۱] به تعبیر امینی و امیدی (۱۴۰۲) معترضان در اعتراضات از سال ۱۳۹۶ به این سو، شعارهای متعددی در نقد رویکرد اسلام سیاسی بیان کرده‌اند؛ علاوه‌برآن، در زبان فارسی، کرامت در ادبیات دینی بیشتر استفاده می‌شود و بار معنوی بیشتری دارد. معترضان تمایلی به کاربرد واژهٔ کرامت نداشته‌اند؛ درحالی‌که این واژه در زبان اسپانیایی بار معنایی دینی نداشته است. احتمالاً به همین دلیل، معترضان از توپوی‌هایی در نفی و نقد ذلت و انفعال استفاده کرده‌اند تا توپوی کرامت را به‌صورت غیرمستقیم بیان کنند.

[۲] در متن اصلی از واژهٔ Jubeln استفاده شده است که در زبان آلمانی به معنای هلهله‌کردن یا فریاد شادی است.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

در دیگر الگوهای کنشگری که می توان آن را کنشگری کارناوالیستی نامید، مشاهده کرد. الگوی کنشگری کارناوالیستی، الگویی است که از اعتراضات سال ۱۳۹۶ به‌تدریج در اعتراضات دیده شد و به‌تدریج در اعتراضات بعدی، گسترش پیدا کرد و به یکی از الگوهای ثابت کنشگری در اعتراضات شهری در ایران بدل شد. «از ویژگی‌های اعتراضات ۱۳۹۶وجود فضای رقص و پایکوبی یا به تعبیر معترضان، «فضای فان» بود. بسیاری از معترضان به‌ویژه نوجوانان و جوانان می‌گفتند که درحین اعتراض‌ها، «مسخره‌بازی» درمی‌آوردند و سعی می‌کردند شاد باشند.» (نوروزپور، ۱۳۹۸: ۱۹۸) به تعبیر بیات (2013) معترضان که فرودستان جامعه نیز بودند، تلاش کردند تا با برقراری و ایجاد فضایی «فان» بتوانند بستری را برای پیشروی در خیابان و تداوم حضورشان در خیابان فراهم کنند تا به تعبیر هاگ (2021) در فضای سومی که برساخت می‌کنند، موقعیت فرودستی‌شان را به موقعیتی برابر با دولت تبدیل کنند. به تعبیر تاجیک (۱۴۰۳) این اقدامات کارناوالی مرز بین اعتراض و تجمع دوستانه را از بین برد. با بازتعریف نظم فضایی براساس الگوهای کارناوالیستی اما اعتراضی، معترضان تلاش کردند تا اعتراض خودشان را به وضع موجود نشان دهند؛ اما درعین‌حال، مطالبات دموکراتیک خودشان را با زبانی دموکراتیک و در قالب الگوهای کارناوالیستی نیز بیان کنند؛ بنابراین، درزمینهٔ توپوی و الگوهای کنش، گفتمان فضای سوم در این اعترضات نیز مشابه شیلی بوده است. خلاصه مولفه‌های گفتمان اعتراضات بیداری شیلی، در جدول ۲ با عنوان گفتمان فضای سوم در اعتراضات آبان ایران ارائه شده‌است.

جدول ۲- گفتمان فضای سوم در اعتراضات آبان ایران

Table 2- Thirdspace discourse in november protests in Iran

استراتژی استدلالی	استدلال‌های منطقی (توپوی) و الگوی کنشگری	نمونهٔ متنیت و بینامتنیت	حوزه‌های کنش	استراتژی کنش
تغییر و کرامت	ایرانی می‌میرد، ذلت نمی‌پذیرد.	نقد سیاست‌های ریاضت‌گرایانهٔ دولت	سیاست شهری	اشغال خیابانی مبنی بر:
	ایجاد فضاهای کوچک شاد در میانهٔ اعتراضات		میدان سیاسی	کنشگری کارناوالی
سوژگی سیاسی	ملت چرا نشستی، منجی خود تو هستی.	ارجاع به لزوم سوژگی و فرهنگ سیاسی اعتراضی برای تغییر سیاست‌های دولت	میدان اقتصادی	کنشگری نمادین (کنش‌های نمادین بدون ماهیت اشغال نمادین)
	حضور خانوادگی و محلی در اعتراضات		فضای مجازی	
	مسدودکردن خیابان یا تخریب اموال عمومی			
	فعالیت مجازی در قالب کمپین آبان در شبکه‌های اجتماعی			کنشگری وندالیستی
دربرگیرندگی و عدالت	آزادی و عدالت، این است شعار ملت	نقد سیاست‌های دولت که ازنظر معترضان طی سال‌های طولانی، مطابات و شرایط اقتصادی آن‌ها را نادیده گرفته بود.		کنشگری سایبری-ریزوماتیک

منبع: نویسندگان

اشتراکات و افتراقات گفتمانی اعتراضات در شیلی و ایران، در قالب جدول ۳ تحت عنوان اشتراکات و افتراقات تاریخی و گفتمانی اعتراضات شیلی و ایران ارائه شده است.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

جدول ۳- اشتراکات و افتراقات تاریخی و گفتمانی اعتراضات شیلی و ایران

Table 3- Historical and discursive similarities and differences in protests in chile and Iran

نمونهٔ اعتراضات شهری	ساختار سیاسی	ساختار اقتصادی	پیشینهٔ تاریخی اعتراضات	اشتراکات گفتمانی	افتراقات گفتمانی
اعتراضات سال ۲۰۱۹ شیلی	دموکراتیک	اقتصاد نئولیبرال	دموکراسی چپ‌گرا ۱۹۷۰-۷۳ اقتدارگرایی پینوشه دههٔ ۱۹۹۰-۱۹۷۳ بازگشت دموکراسی از ۱۹۹۰ تا امروز اعتراضات دانشجویی سال ۲۰۱۱	۱- طرح مطالبات مدنی مبنی بر کرامت انسانی درقالب توپوی تغییر و کرامت	۱-در اعتراضات شیلی، تغییر در گفتمان اقتصادی و پذیرش کرامت انسانی به‌عنوان یک دال با سویه‌های سوسیالیستی طرح می‌شد؛ اما در ایران، تغییر در گفتمان اقتصاد ریاضتی و پذیرش کرامت انسانی به‌عنوان یک دال لیبرال مطرح می‌شد. گفتمان اعتراضی در ایران به دنبال آن بود که دولت را وادار کند که بپذیرد، حداقل درآمد برای حفظ کرامت انسانی ضروری است؛ اما در شیلی، معترضان به دنبال کاهش اختلافات طبقاتی برای حفظ کرامت بودند[1].
اعتراضات آبان ماه۱۳۹۸	غیردموکراتیک	اقتصاد نفتی رانتیر	انقلاب سال ۱۳۵۷ جنبش سبز ۱۳۸۸ اعتراضات دی ماه ۱۳۹۶	۲- طرح مطالبات سیاسی مبنی بر آزادی در قالب توپوی سوژگی سیاسی	۲- در اعتراضات شیلی به‌عنوان جامعهٔ دموکراتیک، هدف گفتمان اعتراضی، گسترش دامنهٔ سوژگی سیاسی ازطریق اصلاح قانون اساسی بود؛ اما در ایران، تغییر ساختار سیاسی و قانون اساسی و پذیرش حق سوژگی سیاسی مطالبه می‌شد.
				۳- طرح مطالبات اقتصادی مبنی بر عدالت در قالب توپوی دربرگیرندگی و عدالت	۳- در شیلی، فقر گسترده وجود ندارد و گفتمان اعتراضی به دنبال تحقق عدالت ازطریق بازتعریف نظام رفاه دولتی و نظام توزیع درآمدها بود؛ اما در ایران، مطالبهٔ عدالت به دنبال پایان‌دادن به اقتصاد رانتی و فقر عمومی ناشی از آن بود. گفتمان اعتراضی در شیلی به دنبال این بود که گفتمان سیاسی هژمونیک، دال رفاه را بپذیرد؛ اما گفتمان اعتراضی در ایران به دنبال این بود که گفتمان سیاسی هژمونیک، دال ریاضت را از گفتمان سیاسی مسلط طرد و دال رشد اقتصادی را دربر بگیرد.

منبع: نویسندگان

[1] باید تأکید کرد، اینکه یکی از توپوی‌های گفتمان اعتراضی در شیلی سویهٔ سوسیالیستی داشته است، الزاماً به این معنا نیست که جامعهٔ شیلی به دنبال آن است که از نئولیبرالیسم عبور کند یا اینکه یکی از توپوی‌های گفتمان اعتراضی در ایران سویهٔ لیبرال داشته است، به این معنا نیست که جامعهٔ ایران نظامی سوسیالیستی را تجربه کرده و مطلقاً به دنبال تحقق لیبرالیسم است. این توپوی‌ها نشانه‌هایی است مبنی بر اینکه گفتمان هژمونیک، دال‌هایی را طرد کرده و جامعه به دنبال ایجاد تغییر در دامنهٔ پذیرش/ طرد گفتمانی در گفتمان هژمونیک است تا این دال‌ها نیز به دامنهٔ گفتمان حاضر وارد شده یا با گفتمان دیگری جایگزین شود؛ علاوه‌برآن، درک توپوی‌ها به بستر تاریخی ـ اجتماعی جوامع مرتبط است. طرح اینکه کرامت در ایران سویهٔ لیبرال دارد، به این معنا است که معترضان می‌خواستند تا در ابتدا به‌عنوان انسانی آزاد با حق داشتن حداقل درآمد و زندگی بدون ریاضت پذیرفته شوند و معتقد بودند در شرایطی که حاصل سیاست‌های ریاضتی دولت است، کاهش یارانه‌های پنهان دولت به معنای سقوط بیشتر آن‌ها در زندگی بدون کرامت انسانی است. بحث دربارهٔ اینکه کلان‌روندهای سیاسی و اقتصادی دو جامعهٔ شیلی و ایران سویه‌هایی راست یا چپ خواهد داشت، باتوجه‌به موضوع و هدف پژوهش کنونی، در متن حاضر ممکن نیست.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

نتیجه

فضای‌سوم فضایی است برای تغییر و مقاومت سیاسی ازطریق به چالش کشیدن نظم فضایی؛ به عبارت دیگر، فضای‌سوم، بستری فراهم می‌کند تا فضا بدل به بستر مقاومت سیاسی شود. فضای سوم در هر دو نمونهٔ اعتراضات شهری علیه افزایش قیمت بلیط مترو یا قیمت بنزین، فضایی بود برای مقاومت علیه نظم فضایی نابرابری که نتیجهٔ سیاست‌های اقتصادی نئولیبرال (شیلی) یا سیاست‌های اقتصادی ریاضتی (ایران) بوده است. باوجود تفاوت‌های تاریخی، سیاسی و اقتصادی که بین این دو جامعه وجود دارد، گفتمان فضای سوم در هر دو نمونه از اعتراضات، شباهت‌های گفتمانی بسیاری داشته به تعبیر وداک (2009) بخشی از گفتمان توسط کنش‌ها برساخت شده است. به تعبیر سوجا (1996)، مریفیلد (2013) و هالیدی (2022) معترضان در هر دو نمونه از اعتراضات تلاش کردند تا با به چالش کشیدن نظم فیزیکی و ذهنی فضای شهری، خودشان را از موقعیت فرودستی و اقلیت‌بودگی دور کرده و نشان دهند که می‌خواهند در متن زندگی شهری و سیاست‌گذاری‌های سیاسی و فضایی قرار بگیرند؛ به‌جای آنکه تحت هژمونی گفتمان سیاسی مسلط و تحت فرمان نظم تحمیل‌شدهٔ فضایی توسط دولت زندگی کنند. در اعتراضات شیلی در سال ۲۰۱۹ و ایران در آبان‌ماه ۱۳۹۸ معترضان تلاش کردند تا با اشغال فضای‌شهری، گفتمان سیاسی هژمونیک را به چالش بکشند و گفتمان جایگزینی برساخت کنند و به تعبیر بیات (۱۴۰۳) مهم‌ترین ابزار آن‌ها سیاست خیابانی و اشغال خیابان برای ساختن خیابان‌های اعتراض بود.

توپوی تغییر و کرامت در هر دو جامعه نشان‌دهندهٔ خواست جمعی مبنی بر تغییر گفتمان سیاسی هژمونیک و نظم فضایی متأثر از آن بوده است. معترضان خواستار بازگشت مفهوم کرامت به زندگی روزمرهٔ شهری شدند. آن‌ها از دولت می‌خواستند تا به آن‌ها کمک کند تا کرامت و سوژگی‌شان را مجدداً به دست بیاورند و با تغییر شرایط سیاسی و واگذاری قدرت سیاسی به جامعه، امکان سیاست‌گذاری‌های دربرگیرنده‌تر و عادلانه‌تر را فراهم کنند. براساس رویکردهای هولستون (2008)، سوینجدو (2018) و لوو (2016) شهروندان و شهرهای‌شورشی در آن دو واقعه به دنبال اعتراض برای دیده‌شدن و به دست آوردن عاملیت فضایی برای اعمال تغییرات سیاسی دموکراتیک شدند. براساس رویکردهای پرسل (2008) و دیکچ (2007) می‌توان گفت که حق به شهر و حق به اعتراض سیاسی در آن اعتراضات درهم تنیده شد و به معترضان امکان داد تا علیه جغرافیاهای سرکوب (مشخصا نابرابری اقتصادی) اعتراض کنند. باتوجه‌به رویکرد ملوچی (1996/ 1989) می‌توان گفت که معترضان تلاش کردند تا کدهای مرتبط با گفتمان سیاسی حاکم را به چالش بکشند و به تعبیر اتکینسون و روزاتی (2021) فضاهای جایگزینی را برساخت کنند. هرچند این اعتراض علیه جغرافیاهای سرکوب، بنا به عقاید جاسپر (2018/2014) ازطریق ابراز خشم، مشروعیت داده شده و درنهایت به قهرمان‌نمایی معترضان منجر می‌شود؛ قهرمانانی که به تعبیر میلان و برالدو (2024) بخشی از روایتشان را به‌واسطهٔ شبکه‌های اجتماعی روایت می‌کنند. این توپوی و گزارهٔ منطقی که در شعارها دیده می‌شد، در الگوی کنشگری وندالیستی و کارناوالیستی به‌صورت توأمان نمود یافت. معترضان ازطریق کنشگری وندالیستی خشم خودشان را از وضعیت موجود و جغرافیاهای سرکوب نشان دادند. کنش‌های خشونت‌ورزانه بازنمای این است که معترضان دیگر توان تحمل سرکوب فضایی را ندارند و به دنبال تغییر در نظم فضایی هستند. درعین‌حال، معترضان به دنبال الگویی از زیست فضایی کرامتمندانه هستند و به همین دلیل تلاش کردند تا به‌جای نمایش صرف خشم و تخریب آنچه که نماد بی‌عدالتی می‌دانند، الگو و نمادهایی از زیست روزمره را که می‌خواهند، نیز نمایش دهند. الگوی کنشگری کارناوالی عملاً نشان می‌دهد که معترضان گرچه خشمگین‌اند، به دنبال مصالحه‌ای مدنی هستند؛ زیرا هدفشان بازگرداندن کد سیاسی و فرهنگی کرامت به زندگی شهری است.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

توپوی سوژگی سیاسی نیز دیگر توپوی مشترک بین هر دو اعتراضات بود. به تعبیر تورن (۱۳۹۸/ ۱۳۹۹) معترضان در هردو اعتراضات تلاش کردند تا مرزهای موجود را بشکنند و نقش خودشان را در تعریف شرایط سیاسی و اقتصادی به دست بیاورند و تبدیل به سوژه‌های سیاسی شوند. این تلاش برای اعمال سوژگی و بازتعریف نظم سیاسی و فضایی در الگوی کنشگری کارناوالیستی، نمادین و به‌ویژه کنشگری سایبری ـ ریزوماتیک بازنمایی شده است. الگوی کنشگری کارناوالیستی نشان می‌دهد که معترضان تلاش می‌کردند تا الگویی از سوژگی مدنی را با هدف بازگرداندن کرامت به زیست شهری اجرا کنند. کنشگری نمادین نیز نشان می‌دهد که آن‌ها می‌خواستند تا نشان دهند که یکی از مطالباتشان، ایفای نقش در بازنگری تاریخی و تشدید نقش گروه‌های فرودست در سیاست‌گذاری سیاسی و فضایی آینده است؛ درنهایت، کنش‌های‌نمادین در اعتراضات شیلی پررنگ‌تر بود؛ زیرا هدف آن اعتراضات تحقق دموکراسی واقعی و بازنگری درتاریخ دموکراتیک شیلی بود؛ اما هدف اعتراضات در ایران شکل‌گیری دموکراسی و تغییر دولت بود و به همین دلیل مکان‌های تاریخی کمتر اشغال شدند؛ زیرا معترضان به‌نوعی عبور از تاریخ را مطالبه می‌کردند. براساس نظر باتزلاف و دفلوریان (2024) می‌توان گفت که الگوهای کنشگری مانند کنشگری کارناوالیستی یا نمادین، الگوهایی از کنشگری سیال و عمل‌محور هستند؛ زیرا بدون داشتن نظم سازمانی، مجموعه‌ای از معترضان را حول یک محور مشترک مانند برپایی چادر، تهیهٔ غذا یا اشغال یک مکان تاریخی گرد هم می‌آورد و به آن‌ها امکان می‌دهد تا به‌طورمشخص خواسته‌های خودشان مانند رفتار متساهلانه با معترضان یا کرامت را در عمل نیز نشان دهند.

مهم‌ترین الگوی کنشگری که به معترضان امکان سوژگی می‌داد، الگوی کنشگری سایبری ـ ریزوماتیک است که به آن‌ها فرصت می‌داد تا فضای شهری را در فضای مجازی نیز گسترش و امتداد دهند و عملاً بین دو فضای شهری و شبکه‌های اجتماعی با یکدیگر درهم‌تنیدگی و هم‌پیوندی ایجاد کنند. به تعبیر توفکی (2017) اعتراضات فضای شهری در فضای اینترنتی بازتولید می‌شد و به تعبیر کاستلز (۱۳۹۳) شبکه‌های اجتماعی به ابزاری تبدیل شدند که در آن به اعتراضات شهری معنی و مشروعیت داده می‌شد. براساس نظر کانلاس و هوئنک (2025) نیز می‌توان گفت که این الگوی کنشگری باعث شد تا معترضان به‌صورت مستمر بتوانند، اعتراضات شهری را ادامه دهند. این الگوی کنشگری به آن‌ها فرصت داد تا کدهای فرهنگی موردمطالبه‌شان را در شبکه‌های اجتماعی طرح کرده و به‌صورت آرام و تدریجی، افراد بیشتری را به حضور در خیابان جذب و تشویق کنند. کمپین‌هایی مانند بیداری شیلی یا آبان، نمونه‌ای از آغاز فرایند روایت‌سازی توسط کنگشری هشتگ است که میلان و برالدو (2024) به آن اشاره می‌کنند. کنشگری‌هایی که علاوه‌بر روایت‌سازی، تلاش می‌کنند تا باورهای جنبش را نیز به‌صورت مدنی گسترش دهند.

توپوی دربرگیرندگی و عدالت نیز یکی از مهم‌ترین کدهای موردمناقشه معترضان بود. این توپوی نیز ازطریق کنشگری وندالیستی و ابراز خشم از نادیده گرفته‌شدن و طردشدگی گفتمانی نمود پیدا می‌کند. معترضان خشمگین تلاش می‌کردند تا دولت را وادار کنند تا بپذیرد که باید درزمینهٔ مطالبات و خواسته‌های مطرود از گفتمانِ هژمونیک بازاندیشی کند و گفتمان جدیدی را برساخت کند که در آن، عدالت به‌عنوان یک کد و دال پذیرفته شده است؛ علاوه‌برآن، الگوی کنشگری نمادین نیز نشان‌دهندهٔ این امر است که معترضان تلاش می‌کردند تا دولت را وادار کنند تا در بازاندیشی تاریخی که باید انجام و به ارائهٔ یک گفتمان جدید منتهی شود، خواسته‌ها و مطالبات معترضان مبنی بر تحقق عدالت دربر گرفته شود؛ درنهایت، گفتمان فضای سوم در هر دو نمونه نشان می‌دهد که چگونه فضا بدل به بستری برای مقاومت سیاسی-فضایی شده است؛ مقاومتی که به نظر می‌رسد باوجود تفاوت‌های بستر اجتماعی و سیاسی، گفتمان مشابهی را در هر دو جامعه برساخت می‌کند. برای نتیجه

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148201.2763

می‌توان گفت که باوجود تفاوت‌های ساختاری و تاریخی دو جامعهٔ شیلی و ایران، اعتراضات شهری سال ۲۰۱۹ در هر دو جامعه، گفتمان اعتراضی مشابهی را درزمینهٔ فضای سوم شهری برساخت کرده است؛ تشابهی که می‌تواند نشانه‌ای باشد مبنی بر اینکه گفتمان‌های اعتراضات شهری در دوران کنونی درحال جهانی‌شدن است.

منابع فارسی

اسکات، ج. (۱۳۹۶). *سلطه و هنر مقاومت: روایت‌های نهانی* (افشین خاکباز، مترجم). مرکز.

اشرفی دهکردی، م. (۱۴۰۱). *تحلیل اعتراضات اقتصادی سال ۱۳۹۸ در ایران بر اساس روش گراندد تئوری* [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان] گنج. https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/c1c48f3d470322dc4a73fb3f4e0c4045

امینی، س.، و امیدی، ف. (۱۴۰۲). تطور معنایی شعارهای اعتراض‌های سه دههٔ اخیر در سپهر گفتمان‌های سیاسی. *رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*، *۱۴*(۳)، ۱۵۵–۱۸۲. https://civilica.com/doc/1722982/

باقرنژاد حمزه کلایی، ب.، حقیر، س.، و خاقانی، س. (۱۴۰۱). خوانش بولی جنبش‌های اجتماعی با استفاده از نظریه‌های فضا–زمان. *باغ نظر*، *۱۹*(۱۱۶)، ۴۱–۵۴. https://doi.org/10.22034/BAGH.2022.316629.5053

بهرامی برومند، م. (۱۴۰۳). *خیابان و امر سیاسی در خیابان، فضا و قدرت*. لوگوس.

بیات، آ. (۱۴۰۳). *خیابانی به نام انقلاب در خیابان، فضا و قدرت*. لوگوس

پیشگاهی‌فرد، ز.، و نصیری زرقانی، ا. (۱۴۰۳). تحلیل فضایی شورش‌های شهری تهران از ۱۳۸۸ تا ۱۴۰۱. *جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، *۱۴*(۴)، ۳۷۷–۳۹۶. https://www.jgeoqeshm.ir/article_213415.html

تاجیک، م. (۱۴۰۳). *خیابان و سیاست: تجربه سیاستی از جنس بازیگوشی در ایران امروز در خیابان، فضا و قدرت*. لوگوس.

تورن، آ. (۱۳۹۸). *برابری و تفاوت؛ آیا می‌توانیم با هم زندگی کنیم؟* (سلمان صادقی‌زاده، مترجم). ثالث.

تورن، آ. (۱۳۹۹). *بازگشت کنشگر؛ نظریه اجتماعی در جامعه پساصنعتی* (سلمان صادقی‌زاده، مترجم). ثالث.

دهقان، ح. (۱۴۰۱). *بررسی علل و واکاوی شکل‌گیری جنبش آبان ۹۸* [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام‌نور]. گنج. https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/056e5c701ec2a453b3a168fc3a6af29e

دیکچ، م. (۱۴۰۱). *خشم شهری: شورش طردشدگان* (مجید ابراهیم‌پور، بنفشه خسروی و نیما شکرایی، مترجمان). چرخ.

رفیعی بهابادی، م. (۱۴۰۲). تحلیل بولی و کلان‌نگر اعتراضات آبان ۱۳۹۸ در استان تهران. *انقلاب‌پژوهی*، *۱*(۱)، ۲۸۳–۳۰۵. https://doi.org/10.22034/fademo.2023.399878.1008

زرقانی، س. ه.، حیدری، ج، و یاری، م. (۱۳۹۳). تحلیل نقش و کارکرد مکان‌های نمادین شهرها در تحولات سیاسی (مطالعه موردی: میدان التحریر مصر). *جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*، ۲(۵)، ۱۲۹–۱۵۸. https://iws.shahed.ac.ir/article_242.html

سوری، م. (۱۴۰۲). *تحلیل‌روانکاوانه اعتراضات سال‌های ۱۳۹۵–۱۴۰۰* [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی]. گنج. https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/a4e9578ac556eec4e8882161ed94aac2

صانعی، ا. (۱۴۰۱). *زمینه‌های اجتماعی اعتراضات اخیر در ایران (با تأکید بر وقایع آبان ماه ۱۳۹۸)* [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی]. گنج. https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/3506121fc090d798e48fda861cd5b6f0

قنبری، ع، و مؤمنی، ع. (۱۳۹۹). مطالعه پویش اعتراضی «صدای آبان ۹۸» در شبکه اجتماعی اینستاگرام بر اساس مدل تحلیلی جاوت و ادانل. *جامعه فرهنگ رسانه*، *۹*(۳۷)، ۱۰۵–۱۱۹. https://www.jscm.ir/article_135356.html

کاستلز، م. (۱۳۹۳). *شبکه‌های خشم و امید: جنبش‌های اجتماعی در اینترنت* (مجتبی قلی‌پور، مترجم). مرکز.

نوروزپور، م.، و دلاوری، ا. (۱٤۰۳). شیوه‌های اعتراض و نظام‌های معنایی معترضان: بررسی مقایسه‌ای اعتراضات ۱۳۸۸ تا ۱٤۰۱. *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۲۰(۱)، ۲۳۳–۲۸۲. https://doi.org/10.22034/ipsa.2025.533 .

نوروزپور، م. (۱۳۹۸). تحلیل اعتراضات سیاسی دی ماه ۱۳۹٦. *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۱٤(٤)، ۱۸۵–۲۲۰. https://doi.org/10.22034/ipsa.2019.391

ولی‌نژاد، ع.، و کاظمی، ع. (۱٤۰۰). تحلیل جامعه‌شناختی ناآرامی‌های آبان ۱۳۹۸. *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۱٦(٤)، ۲۲۱–۲۵۲. https://doi.org/10.22034/ipsa.2021.444

یعقوبی نهاوندی، ا. ح. (۱٤۰۰). *تحلیل شعارهای اعتراضات دو دهه اخیر ایران و تطور آن (مورد مطالعه: ۱۳۷۸، ۱۳۸۸، ۱۳۹٦، ۱۳۹۸)* [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی]. گنج. https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/9b7af141699b7e76386c1dc689391042

References

Amini, S., & Omidi, F. (2023). The Semantic Evolution of Protest Slogans of the Last Three Decades in the Sphere of Political Discourses. *Political and International Approaches*, *14*(3), 155-182. [In Persian]. https://civilica.com/doc/1722982/

Ashrafi Dehkordi, M. (2022). *An Analysis of the 2019 Economic Protests in Iran Using Grounded Theory* [Master's thesis, University of Isfahan]. [In Persian]. https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/c1c48f3d470322dc4a73fb3f4e0c4045

Atkinson, J., & Rosati, C. (2020). *Alternative Spaces; Transformative Places: Democratizing Unruliness in Age of Austerity*. Peter Lang Press.

Baghernejad Hamzehkalaei, B., Haghir, S., & Khaghani, S. (2022). A Boolean reading of social movements using space–time theories. *Bagh-e Nazar*, *19*(116), 41–54. [In Persian]. https://doi.org/10.22034/BAGH.2022.316629.5053

Bahrami Boroumand, M. (2024). *Street and the Political in Street, Space, and Power*. Logos Publishing. [In Persian].

Bayat, A. (2024). *A Street Called Revolution in Street, Space, and Power*. Logos Publishing. [In Persian].

Bayat, A. (2013). *Street Politics: Poor People's Movements in Iran*. Columbia University Press.

Bayat, A. (1997). Un-civil society: The politics of the "informal people." *Third World Quarterly*, *18*(1), 53–72. https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/11220698.pdf

BBC News Mundo. (2019, October 23). *Protestas en Chile: 4 Claves Para Entender la Furia y el Estallido Social en el País Sudamericano*. https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-50115798

Butzlaff, F., & Deflorian, M. (2021). Direct social action beyond party politics. How new subjectivities change the idea of social transformation. *Political Research Exchange*, *3*(1), 1896343. https://doi.org/10.1080/2474736X.2021.1896343

Canelas, P., & Hoehnk, J. (2025). Practices of digital placemaking: accelerating place attachment. *Urban Research & Practice*, *18*(3), 378-396. https://doi.org/10.1080/17535069.2025.2494997

Castells, M. (2014). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age* (M. Gholipour, Trans.). Nashr Markaz. [In Persian].

Chenoweth, E. (2021). *Civil Resistance: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press.

Chenoweth, E., & Stephan, M. (2011). *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict*. Columbia University Press.

Dehghan, H. (2022). *An Examination of the Causes and Formation of the Aban 2019 Movement* [Master's thesis, Payame Noor University]. [In Persian]. https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/056e5c701ec2a453b3a168fc3a6af29e

Deutsche Welle. (2022). *Iran Protests: Demonstrators Mark Deadly 2019 Crackdown*. https://www.dw.com/en/iran-protests-demonstrators-mark-deadly-2019-crackdown/a-63763983

Dikeç, M. (2022). *Urban Rage: The Revolt of the Excluded* (M. Ebrahimpour, B. Khosravi, & N. Shekaraei, Trans.). Charkh Publishing. [In Persian].

Dikec, M. (2007). *Badlands of the Republic: Space, Politics and Urban Policy*. Blackwell Publishing.

Faibish, N., Brenner, N., & Miodownik, D. (2026). Third space and spontaneous contact in a divided city: Evidence from Jerusalem. *Peacebuilding*, *14*, (2), 125-143. https://doi.org/10.1080/21647259.2024.2430863

Franklin, J. (2019, October 30). *Chile Protesters: "We*

https://doi.org/10.1080/13563475.2025.2540764

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space* (D. Nicholson, Trans.). Basil Blackwell Ltd.

Lin, T. (2019). Hasta que la Plaza de la Dignidad se haga costumbre: Violencias y espacio público en la protesta metropolitana. In K. Araujo (Ed.), *Hilos Tensados: Para Leer el Octubre Chileno*. Universidad de Santiago.

Löw, M. (2016). *The Sociology of Space: Materiality, Social Structures, and Action*. Palgrave Macmillan.

Luna, P. (2021, November 18). *Los Efectos de las Protestas del 18 de Octubre de 2019 en las Elecciones Presidenciales de Chile*. France24. https://www.france24.com/es/am%C3%A9rica-latina/20211118-chile-elecciones-presidenciales-protestas-2019

Melucci, A. (1989). *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. Century Hutchinson Ltd.

Melucci, A. (1996). *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge University Press.

Merrifield, A. (2013). *The Politics of Encounter: Urban Theory and Protest Under Planetary Urbanization*. University of Georgia Press.

Milan, S., & Beraldo, D. (2024). Data in movement: the social movement society in the age of datafication. *Social Movement Studies, 23*(3), 265-284. https://doi.org/10.1080/14742837.2024.2331550

Mitchell, D. (2003). *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Spaces*. Guilford Press.

Noroozpour, M., & Delavari, A. (2025). Protesting performances and common worlds of Protesters: A comparative study of protests in Iran from 2009 to 2022. *Research Letter of Political Science, 20*(1), 233-282. [In Persian]. https://doi.org/10.22034/ipsa.2025.533

Noroozpour, M. (2019). Analysis of political protests of january 2018 in Iran. *Research Letter of Political Science*, *14*(4), 185-220. [In Persian]. https://www.ipsajournal.ir/article_391.html

Ortiz, I., Burke, S., Berrada, M., & Saenz Cortés, H. (2022). *World Protests: A Study of Key Protest Issues in the 21st Century*. Palgrave Macmillan.

Paul, F. (2019, October 23). *Protestas en Chile: 4 Claves Para Entender la Furia y el Estallido Social en el País Sudamericano.* BBC News Mundo. https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-50115798

Are Subjugated by the Rich. It's Time for that to End." The Guardian. https://www.theguardian.com/world/2019/oct/30/chile-protests-portraits-protesters-sebastian-pinera

Gehlen, M. (2019, November 18). *Aufruhr Wegen 3,5 Cent*. Die Zeit. https://www.zeit.de/politik/ausland/2019-11/iran-proteste-benzinpreis-polizeigewalt-hassan-ruhani

Ghanbari, A., & Momeni, A. (2020). Study of the "Sada-e-Aban 98" campaign on Instagram based on Garth S. Jowett & Victoria O' Donnell's Model. *Society Culture Media, 9*(37), 105–119. [In Persian]. https://www.jscm.ir/article_135356.html?lang=en

Grammatikopoulou, C. (2025). Feminist networks of care in Greece: Practices of resistance from the streets to the screens. *Digital Geography and Society, 8*, 100113. https://doi.org/10.1016/j.diggeo.2025.100113

Gready, P., & Robins, S. (2017). Rethinking civil society and transitional justice: lessons from social movements and 'new' civil society. *The International Journal of Human Rights*, *21*(7), 956-975. https://doi.org/10.1080/13642987.2017.1313237

Hafezi, P. (2019, November 16). *Iran's Protests Against Gasoline Price Hike Turn Political – Media*. Reuters. https://www.reuters.com/article/world/irans-protests-against-gasoline-price-hike-turn-political-media-idUSKBN1XQ0C1/

Haug, S. (2021). A Thirdspace approach to the 'Global South': Insights from the margins of a popular category. *Third World Quarterly*, *42*(9), 2018-2038. https://doi.org/10.1080/01436597.2020.1712999

Holliday, A. (2022). Searching for a third-space methodology to contest essentialist large-culture blocks. *Language and Intercultural Communication*, *22*(3), 367-380. https://doi.org/10.1080/14708477.2022.2036180

Holston, J. (2008). *Insurgent Citizenship: Disjunction of Democracy and Modernity in Brazil*. Princeton University Press.

Jasper, J. (2018). *The Emotions of Protests*. University of Chicago Press.

Jasper, J. (2014). *Protest; A Cultural Introduction to Social Movements*. Polity Press.

Kianfar, A., & Rafieian, M. (2025). Genealogy of the gray spaces discourse in contemporary urban planning. *International Planning Studies*, *30*(4), 449–486.

M. (2020). No water in the oasis: The Chilean spring of 2019–2020. *Social Movement Studies*, *20*(4), 495-502. https://doi.org/10.1080/14742837.2020.1727737

Souri, M. (2023). *A Psychoanalytic Analysis of the Protests from 2016 to 2021* [Master's thesis, Shahid Beheshti University]. [In Persian].

Staff, R. (2019). *Special Report: Iran's Leader Ordered Crackdown on Unrest – "Do Whatever It Takes to End It."* Reuters. https://www.reuters.com/article/world/special-report-irans-leader-ordered-crackdown-on-unrest-do-whatever-it-take-idUSKBN1YR0QO

Standing, G. (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class*. Bloomsbury Academic.

Stecher, A., & Sisto, V. (2019). Trabajoy precarización laboral en el Chile neoliberal: Apuntes para comprender el estallido social de octubre. In K. Araujo (Ed.), *Hilos Tensados: Para Leer el Octubre Chileno*. Universidad de Santiago.

Swyngedouw, E. (2018). *Promises of the Political: Insurgent Cities in a Post-Political Environment*. MIT Press.

Tajik, M. (2024). *Street and Politics: A Playful Political Experience in Contemporary Iran in Street, Space, and Power*. Logos Publishing. [In Persian].

Toso, S. G. (2019). Rebelión popular y proceso constituyente en Chile. In *Chile Despertó: Lecturas Desde la Historia del Estallido Social de Octubre*. Universidad de Chile.

Touraine, A. (2020). *The Return of the Actor: Social Theory in Post-Industrial Society* (S. Sadeghizadeh, Trans.). Nashr-e Sales. [In Persian].

Touraine, A. (2019). *Equality and Difference: Can We Live Together?* (S. Sadeghizadeh, Trans.). Nashr-e Sales. [In Persian].

Tufekci, Z. (2017). *Twitter and Tear gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. Yale University Press.

Valinejad, A., & Kazemi, A. (2021). Sociological analysis of Iran' 2019 demonstrations. *Research Letter of Political Science, 16*(4), 221-252. [In Persian] https://doi.org/10.22034/ipsa.2021.444.

Van De Velde, C. (2024). The power of slogans: Using protest writings in social movement research. *Social Movement Studies*, *23*(5), 569-588. https://doi.org/10.1080/14742837.2022.2084065

Werner, G. W. (2025). Housing movements: From solidaristic discourse to solidaristic fields. *Political*

Peters, T. (2020). Espacios culturales y museos bajo el estallido social de octubre de 2019 en Chile: Experiencias, lecciones y proyecciones. *Alteridades, 30*(60), 51–65. https://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0188-70172020000200051

Pishgahifard, Z., & Nasiri Zarghani, A. (2024). Spatial analysis of Tehran's urban riots from 2009 to 2022. *Geography and Regional Planning, 14*(4), 377–396. [In Persian]. https://www.jgeoqeshm.ir/article_213415.html?lang=en

Purcell, M. (2008). *Recapturing Democracy: Neoliberalization and the Struggle for Alternative Urban Futures*. Routledge.

Rafiei Bahabadi, M. (2023). A Boolean and macro-level analysis of the November 2019 protests in Tehran Province. *Revolution Studies*, *1*(1), 283–305. [In Persian]. https://doi.org/10.22034/fademo.2023.399878.1008

Rasse, A. (2019). La crisis de la vivienda: Entre el derecho social y la oferta inmobiliaria. In K. Araujo (Ed.), *Hilos Tensados: Para Leer el Octubre Chileno*. Universidad de Santiago.

Riquelme, F., Rivera, D., & Serrano, B. (2022). Analyzing the far-right political action on Twitter: The Chilean constituent process. *Social Network Analysis and Mining*, (12), 161. https://doi.org/10.1007/s13278-022-00990-w

Rodríguez-Venegas, V., & Duarte-Hidalgo, C. M. (2023). Se está luchando por una vida más justa: Narrativas del estallido social en Chile, 2019. *Prospectiva*, (35), e21312373. https://www.redalyc.org/journal/5742/574275313014/html/

Sanei, A. (2022). *Social Contexts of Recent Protests in Iran with Emphasis on the November 2019 Events* [Master's thesis, Shahid Beheshti University]. [In Persian].

Scherman, A., & Rivera, S. (2021). Social media use and pathways to protest participation: Evidence from the 2019 Chilean social outburst. *Social Media + Society*, *7*(4), 1–13. https://doi.org/10.1177/20563051211059704

Scott, J. C. (2017). *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts* (A. Khakbaz, Trans.). Nashr Markaz. [In Persian].

Soja, E. (1996). *Third Space: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places*. Blackwell Publishers Inc.

Somma, N., Bargsted, M., Pavlic, C. R., & Medel, R.

https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/9b7af141699b7e76386c1dc689391042

Yiftachel, O. (2009a). Critical theory and 'gray space': Mobilization of the colonized. *City*, *13*(2-3), 246-263. https://doi.org/10.1080/13604810902982227

Yiftachel, O. (2009b). Theoretical notes on 'gray cities': The coming of urban Aparthied? *Planning Theory*, *8*(1), 87–99. https://doi.org/10.1177/1473095208099300

Zarghani, S. H., Heydari, J., & Yari, M. (2014). Analysis of the role and function of cities' symbol places in political changes (Case study: Altahrir Sq. in Egypt). *Journal of Political Sociology of the Islamic World*, *2*(5), 129-158. [In Persian] https://doi.org/10.22070/iws.2014.242

Geography, (117), 103088. https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2024.103088

Wilopo, C., & Dijkema, C. (2024). Unpacking silencing to make Black Lives Matter: Ethnographies of racism in public space. *Social Inclusion*, *12*(4), 1-16. https://doi.org/10.17645/si.7841

Wodak, R. (2001). The discourse-historical approach. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (pp. xx–xx). Sage.

Wodak, R. (2009). *The discourse of politics in action: Politics as usual*. Palgrave Macmillan.

Yaghoubi Nahavandi, A. H. (2021). *An Analysis of Protest Slogans in Iran Over the Past Two Decades (1999, 2009, 2017, 2019)* [Master's thesis, Allameh Tabataba'i University]. [In Persian].